



J. W. Stahl

A
2995

Kaptein Georg Prahl

1798—1883

En biografisk-kulturhistorisk skisse

Immanuel Ross



Bergen
Ed. B. Giertsen
1896

Griegs bogtrykkeri

Til udarbeidelse af efterstaaende skisse har væsentlig været benyttet følgende kilder: *Endel notitser, nedtegnet af Prahl selv*, — næsten blot anvendt til skildring af hans barndom og ungdom —, *Bergens Adressecontoirs Efterretninger fra aar 1825 til 1855*, — *Bergens Stiftstidende 1845 til 1855*, — *Bergenske Blade 1848 til 1852*, — *Bergensposten 1856*, — enkelte numre af *Morgenbladet* og *Bergens Tidende*, — *Den vidtløftige retsforhandlingsprotokol i sagen Holck contra Prahl*, — *Stortingsforhdl. 1879* og *Stortings-Tidende* samme aar, — *Tvangsarbeidsanstaltens forhandlingsprotokol*, — *Johan Bøghs skrift „Bergens haandværkerforening“*; — fremdeles nogle *skriftlige meddelelser fra toldkasserer Walter, Aalesund*, — adskillige *mundtlige meddelelser fra nu afdøde lithograf H. Bucher* og fra nogle af *Prahls børn* samt enkelte andre. Desuden er en betydelig del af Prahls lithografier gennemgaaet og undersøgt.

I.

„Gamle“ kaptein Prahl kunde vel siges at være en slags personliggjørelse af *Selskabet til Norges Vel's* program, — dette ungdommelige, altomfattende program for borgergjerning.

I dette selskabs aand var der imidlertid noget af patriotisk sværmeri, der ikke var frit for en vis sentimentalitet, og som ikke magtede ret at bære det oppe i længden. — Da det havde udført sin betydelige daad: at grundlægge et norsk universitet, faldt det hurtig af, og dets øvrige arbeide stod ikke i noget rimeligt forhold til dets plan.

Prahls rastløse borgervirksomhed udsprang derimod af en sterk, hans natur iboende virksomhedstrang, og om end tidsalderens patriotiske stemninger gav den noget af deus tone, var den visselig — som hele hans personlighed — fri for al sentimentalitet og holdt sig ungdommelig frisk til hans sidste stund. Derfor var ogsaa

hans hele manddomsliv en fortsat, ustanselig arbeiden i en mangfoldig borgergjerning.

Selskabet til Norges Vel havde ligesom forløftet sig paa sin ene betydelige daad og tabte modet. — Prahls kunde vistnok ogsaa siges at forløfte sig paa flere af sine foretagender, og hans beregninger slog ikke sjelden fejl — han var i det hele ikke sterkt beregningernes mand —; men han tabte ikke modet og iveren; — og bragte end ikke altid hans foretagender stort udbytte for ham selv og maatte tildels opgives af ham, saa tog han freidig fat i en ny retning og brød baner, hvor andre kunde gaa frem, og saaede, hvor andre kunde høste.

Det er ikke mere end en 13—14 aar, siden han døde; men han var da en meget gammel mand, og hans kraftigste virksomhed ligger langt tilbage — i den første halvdel af aarhundredet — og maa sees væsentlig i sin forbindelse med de betingelser og omstændigheder, som da var, og vurderes derefter.

Hans mangesidige virksomhed falder ganske væsentlig i Bergen, og dette sted skylder ham tak for, hvad han har udrettet her, — fornemlig for hans bidrag til udviklingen af dets industri. Men ogsaa det hele land skylder ham tak, dels

fordi han ihærdig hjalp til at skabe virksomhed og fremme aandsliv i en af landets byer, og end mere fordi han i en paa literære hjælpemidler og hjemligt skolemateriel fattig tid — i ikke liden udstrækning forsynede det hele land med dygtige arbeider i denne retning.

„Gamle Prah!“ kan vistnok kaldes en af de mest eiendommelige personligheder i Bergen i dette aarhundrede. Men eiendommelige personer har ofte den skjebne ikke at være alle til behag og at blive meget forskjellig bedømt af sine omgivelser. Saa gik det ogsaa ham. — Han var en mand, der ei var uden anstød. Men i anstød er undertiden en fremdrivende magt, og om end enkelte, ja kanske flere af de anstød, han voldte, var unødige og ikke gavnede hverken ham selv eller andre, var der ogsaa flere med heldigere virkning, og han har ved leilighed og paa mere end et punkt ført kraftige ram mod gammel fordom.

Hans indflydelse paa industriens og aandslivets udvikling vilde vistnok blevet betydeligere, end den blev, om hans kundskaber og grundighed havde været mere lig hans virkelyst og rigdom paa ideer. Men i hvert fald — saadan som han nu var — indtager han en stilling, der

synes at gjøre ham fuldt fortjent til, at man mindes hans liv og virksomhed.

Som en almindelig karakteristik af ham — førend der gaaes over til en skisse af hans liv, hvori hans karakter antagelig i det væsentlige vil fremlyse — kan vel siges om ham: at han var en heftig og braa mand, aabenhjertig og tildels godtroende ligefrem, gjæstfri og hjælpsom, snarraadig og adskillig hensynsløs, frisindet og norskhedsivrig, — med rastløs virksomheds-trang, vel megen lyst til rethaveri, liden ærbødighed for gamle former og med en hvas, skjønt stammende tunge.

II.

Georg Carl Christian Wedel Prahl er født den 28de september 1798 paa gaarden *Dønningsmoen* nær Grimstad. — Forældrene var student *Ivar C. Westly Prahl*, senere degn til *Idestrup*

paa Falster¹⁾, og hustru *Marie Wamberg*, datter af sorenskriver Nils Wamberg, der boede paa gaarden *Sundbo* i Flaabygd (Thelemarken).

Hans fader synes at have været en ganske overordentlig heftig og urimelig mand, dertil en „lækkermund“ og neppe synderlig virksom, — hans moder derimod var foretagsom og udholdende, lignede kanske heri sin fader, der skal have virket ivrig til fremme af bøndernes vel i hans distrikt og været en driftig jorddyrker.

Af sin faders ubesindige heftighed arvede Georg nok en hel del, af hans tilbøielighed for lækrierer derimod intet; han blev en mand, hvis tarvelighed og nøisomhed var overordentlig stor. — I virkelyst og arbeidsomhed slægtede han paa modersiden; om han ogsaa derfra fik noget af sin tarvelighed og nøisomhed i mad, kan være uvist, for sorenskriveren førte et stort og flot hus.

¹⁾ Omkring 1600 træffer man den første af slægten i Norge; den førte da navnet *Praël*: nemlig en *Nils Praël*. En søn af ham var: *Jørgen Praël*, død som provst til Karmsund 1716. En søn af ham *Niels Brostrup Prahl*, den første, der forandrede navnet til Prahl, død som sognepræst til Soggendal. En søn af ham *Jørgen Prahl*, død som sognepræst til Aarstad ved Bergen 1788. En søn af ham igjen ovennævnte Ivar C. Westly Prahl, død 1822. (Efter Campbells stamtavler).

Da student Prahl drog til Danmark for at fortsætte sine studeringer, blev hustruen tilbage og styrede i nogle aar sin faders hus. Efter hans død reiste hun i 1807 til Danmark til sin mand, der imidlertid var bleven ansat som degn.

Forholdet mellem ægtefolkene var ulykkeligt, vel nærmest paa grund af mandens ustyrlige heftighed og urimelighed, — og i 1808 blev der skilsmisse mellem dem. — For at faa beholde hos sig sine to børn, Georg og datteren Nilsmine, maatte fru Prahl give afkald paa al understøttelse, og i et aar ernærede hun sig nu kummerlig ved haandarbeide — i Kjøbenhavn. Især i den første tid var det overmaade trangt for hende. „Sort kaffe og tørt brød“ og „gryngrød kogt i en liden jydepotte i ovnen“ var somoftest deres dagskost, og ikke sjelden maatte de gaa sultne iseng. — Ved sin store dygtighed i haandarbeide lykkedes det hende dog senere at vinde bedre vilkaar, saa hun ved stor sparsommelighed kunde betale nogen skolegang for sønnen, ja endog lægge lidt tilside som reisepenge tilbage til Norge.

Med nabolagets gutter sluttede imidlertid Georg bekjendtskab og deltog i deres leg. — Denne var ofte at lege soldat. Som han saa-

ledes en dag — med trægeværet paa skulderen — stod skildvagt udenfor et hus, kom kongens generaladjutant, Bylow, forbi. Gutten strammede sig op og presenterede. Generalen stansede og talte til ham og bød ham nogle sukkerkugler. „En skildvagt maa ikke modtage noget paa post“, svarede gutten. Den anden mente, at naar General Bylow bød sukkerkugler, kunde soldaten tage imod; men han fik atter afslag. Bylow klappede ham da venlig paa kindet og gik videre. — Denne lille begivenhed fik efter Prahls mening indflydelse paa hans senere liv ved, at generalen omtalte den for kongen.

I 1809 blev der vaabenstilstand mellem Danmark og Sverige. — Fru Prahl søgte foretræde hos kongen for at udbede sig pas til hjemreisen til Norge og tog sin 11aarige søn med sig til slottet. I audientssalen traf de general Bylow, der kjendte gutten igjen og nu atter bød ham sukkerkugler med spørgsmaal, om han turde tage mod dem nu. — „Ja, nu er jeg ikke skildvagt“, svarede han og stak sukkertøiet glad i lommen. — Reisetilladelsen blev givet, og kongen skjænkede ogsaa nogle reisepenge. Tilslut spurgte han, hvad madamen havde bestemt sin søn til, og da hun svarede,

at en fattig kone ingen bestemmelse kunde tage paa forhaand, men at tilfældet maatte afgjøre det, vendte kongen sig til gutten og spurgte, om han vilde blive soldat. Da svaret blev ja, spurgte kongen atter: „Søofficer eller landofficer?“ Moderen tog nu ordet og bad, at det maatte indrømmes ham at blive landkadet i Norge; derpaa fik hun løfte. — Kort efter drog de om Sverige tilbage til Norge og kom en vakker sommerdag til fædrenegaarden Sundbo.

Udpaa høsten samme aar (1809) kom der ordre fra Kristiania, at Georg skulde snarest mulig melde sig hos chefen for krigsskolen, oberstløjtnant Hegermann, og i November fulgte moderen ham derind. — Fordringerne ved optagelsen paa krigsskolen var dengang ikke store: „at kunne til tarvelighed læse modersmaalet, skrive nogenlunde sammenskrift og regne de 4 species i hele tal; det var alt.“ — Til et slags gjen-gjæld gik man der i 5 aar; Prahls, der efter sin egen erklæring ikke var synderlig flittig, tilbragte 6 aar paa skolen.

Nogle uger efter sin ankomst til Kristiania var han udsat for en stor fare, som han heldig undgik, mens en ældre kammerat satte livet til. Dette var en begivenhed, som vakte adskillig

opmerksomhed og længe blev omtalt: Isen laa blank paa *Bjørviken*, og kadetterne var kommanderet ud paa skøiter. Hegermann havde givet en ældre kadet, Hjelm, ordre til at tage sig af Prahl og passe paa ham. Mens de nu øvede sig langt ude paa fjorden, kom der pludselig saa tæt en taage, at de ikke kunde se længere end et par alen foran sig. Hjelm tilsagde nu Prahl at holde sig lige ved ham, idet kursen skulde sættes mod byen. Prahl mente imidlertid, at Hjelm tog feil retning. Der var gaaet et brandskud, og dette syntes at sige ham, at byen laa til den modsatte kant. Mens de stredes om dette, kom de fra hinanden og fulgte saa hver sin vei. — Prahl naaede lykkelig ind til bryggerne, hvor han blot fik sig et koldt bad i en brandvaag; Hjelm kom ikke ind. Der blev senere søgt efter ham vidt og bredt; men man fandt ham ikke. Først om vaaren opdagedes hans lig mellem nogle buske paa den ubeboede side af Lindøen.

De første fire — fem aar, Prahl tilbragte paa krigsskolen (1809—1813) forløb for ham væsentlig som en almindelig skolegang. De tunge prøvelser, som Norge i denne tid gennemgik, har neppe havt nogen indflydelse paa ham, uden

for saa vidt som den almindelige fattigdom gjorde tarvelighed til en nødvendighed næsten overalt og kanske ikke mindst i pensionater for gutter. — De store begivenheder i 1814 trængte nærmere ind paa ham og udviklede vistnok ikke lidet hans senere saa sterke nationalfølelse og kjærlighed til Norges frie forfatning.

Da i begyndelsen af 1814 armeen sattes paa krigsfod, blev alle *konfirmerede* kadetter i 5te og 4de klasse udnævnt til løjtnanter. Prael var — til sin store ærgrelse — ikke blandt disse og kom ikke til at deltage i den korte krig. Kun paa frastand hørte han skuddene fra kampen ved *Onstadsund*. — I 1815 blev han udeksamineret og ansattes, 17 aar gammel, som sekundløjtnant ved Norske Jægerkorps.

Julen samme aar paadrog han sig en voldsom forkjølelse, som gav hans helbred en langvarig skade. Begivenheden, der foraarsagede den, er ret betegnende for den uvorrenhed med sig selv, som ogsaa senere karakteriserede ham, men tillige lod ham vinde en haardførhed, der fulgte ham til hans høie alderdom: Efter et julebal, hvor han kom sved fra dansen, kørte han i 20 graders kulde et par mil uden overfrakke, i dansesko og hvide benklæder uden

undertøi. — I et helt aar var han efter dette den meste tid sengeliggende, og da i 1817 armeen reduceredes, fik han sin afsked paa vartpenge som den, hvis helbred mentes knækket.

Han var nu en tid ansat som kontorist hos byfogden i Skien; men han taalte ikke det stillesiddende liv og kom da til sin bedstemor paa Sundbo, hvor han tilbragte et par aar og blev nogenlunde fri for sin gigt. — Paa forsommeren 1821 foretog han en fodvandring til *Bergen* for hos sine velhavende farbrødre at søge et laan til at indfri sin bedstemors gaard, der imidlertid var bleven solgt til en bonde. Dette mislykkedes dog, og efter nogle dages ophold tog han atter ranslen paa ryg, og gennem Ryfylke og Thelemarken kom han tilbage til sit gamle hjem.

Han ansøgte nu hos amtmanden, baron Wedel, om at faa en ledig lensmandspost, men fik afslag paa grund af sin „gigtsvaghed“. For at overbevise amtmanden om, at denne svaghed ikke var saa stor, tog han atter ranslen fat og vandrede de otte mil til hans bolig i Brunlaug. I Brunlaugskoven klædte han sig om, lagde vadmelsdragten og ranslen under en tæt vokset gran, og iført sin bedste medhavte pynt fremstillede han sig saa for amtmanden. Han fik

dog atter et venligt afslag paa sin ansøgning, men samtidig tilbud om at blive huslærer for amtmandens to sønner. — Dette tilbud tog han mod og blev nu nogen tid i denne stilling, som han fandt sig meget vel i, og han kaldte senere dette ophold „nogle af sine lykkelige dage“; han kunde ikke noksom prise Wedels godhed og venlighed. — Denne huslærerstilling var dog kun noget midlertidigt. Han „søgte“ derfor paany — denne gang en toldbetjentpost i Vadsø, men forgjæves. — Endelig i 1823 lykkedes det ham atter at komme i militær tjeneste som løjtnant i bergenske brigade.

III.

Bergen havde i 1823 omkring 19,000 indbyggere. Hidtil havde den været landets største by; men netop paa denne tid var Kristiania naaet ved siden af den i folketal og gik i de følgende aar hurtig forbi. — Smaabyer var de begge og med adskilligt af forrige aarhundredes eiendommeligheder.

Kristiania som hovedstad og midtpunkt for statslivet havde dog et mere moderne præg. I

Bergen kunde embedsaristokratiet og pengearistokratiet i de gamle handelsslægter mere hævde traditionerne. Handelsstandens optræden ligeoverfor haandverkerne var ofte haanlig og overlegen, og for *embedshøiheden* var det vel nok saa betegnende, at omkring aaret 1820 en mand blev straffet, fordi han havde udtalt en fra stiftamtmandens fremstilling afvigende opfatning af omstændighederne ved en tyvs paa-gribelse. — For kunst og videnskab var interessen i det hele ringe. I 1813 havde Bergen staaet skammelig tilbage med bidrag til grundlæggelsesfondet for universitetet.

Der var ikke liden raahed i sæder, især megen drik. Inden officerstanden ytrede dette sig sterkt, — drik, skjelden og banden hørte til dagens orden, og mod underordnede vistes liden hensynsfuldhed. For flere af officererne var det ganske almindeligt at anvende stokkeprygl mod soldaterne, og enkelte kompagnichefer tog ikke i betænkning med sabelen at daske endog sine løjtnanter.

Især saalænge den gamle general Lowzow var brigadechef, fik drik og uorden blandt de yngre officerer gaa temmelig uændset. Selv i vagtstuen paa Bergenus, hvor der var staaende

officersvagt, var der svir og spektakel. „Her manglede aldrig kamerater“, siger Prahls i sine optegnelser; „finkel og tyndtøl var traktementet, og for at friske smagen købtes syltelabber nede hos marketenteren ved slaveriet; sang og klang og kortenspil — se, det var den tids maner i de staaende vagter“. — Fylderiet gik saa vidt, at en løjtnant i fuldskab engang holdt paa at drukne i et af de store med vand fyldte brandkar, der dengang stod paa torvet, og kun reddedes ved, at vægteren kom til og fik trukket ham op i tide. — Da i 1828 general Carl von Mansbach blev brigadechef her, indtraadte der adskillig forandring til det bedre. Drikkelagene paa de staaende vagter blev der nu straks gjort ende paa, og generalen lod sig det være magtpaaliggende paa forskjellig maade at søge at løfte officerskorpset baade i dets egen og i andres agtelse.

I det vilde drikkeliv blandt officererne synes Prahls at have taget liden del, ialfald naar man maaler med den tids maalestok. — Han var i det hele en nøgtern mand og var senere paa en fremtrædende maade med i arbeidet for at modvirke den udbredte brændevinsdriking. — Menselskabslivet i 20aarene og endnu meget senere

var saadant, at det ikke var let at undgaa at tømme mange glas, og Prahl blev let beruset, saameget lettere kanske som han ikke havde den store øvelse i den ting. — Tidens gjængse pryglesystem i den militære tjeneste udtaler han sig mod, men var ikke fri for ved enkelte leiligheder selv at bruge stokken eller klingens; dog viser dette sig da som en virkning af øieblikkets opbrusning og ikke som en systematisk anvendelse deraf. — Af den almindelige banden var han sterkt smittet, og ederne sad løst i hans mund som i de fleste officerers.

Prahl havde ikke længe været i tjenesten her, før det kom til sammenstød mellem ham og enkelte af hans overordnede. Han havde som et slags anlæg i den retning. Feilen var vistnok for en væsentlig del hans store raskhed til at give hvasse og lidet ærbødige svar; men den laa nok ogsaa for en ikke saa liden del hos hans overordnede. — Hans første sammenstød var med hans kompagnichef, hvem han særlig opirrede ved den bemærkning, at han ikke som løjtnant N. N. lod sig traktere med sabeldask. — Næste gang tørnede han sammen med sin korpschef. Det var hans politiske frisindethed, som her gav anstød, og *det* blev ikke sidste

gang. Ved denne leilighed var *han* og korpschefen i et bryllupsgilde, hvor det som sedvanlig gik høit med skaaler. Mod slutningen af maaltidet udbragte da Prahl en skaal for byens stortingsmand major Dahl og satte denne i forbindelse med en skaal for stortinget, hvis virken han ønskede at „held og velsignelse maatte følge“. Hurra og bravoraab lød, og saa istemte man sangen: „Frihedens tempel i nordmandens dale“. Nu var stortinget dengang alt andet end i gunst hos Carl Johan og de særlig kongeligsindede. Oberstløytnanten, som var den høieste tilstedeværende officer, følte sig sterkt forarget, takkede hurtig for maden, satte sit glas saa haardt mod bordet, at det gik istykker, reiste sig og forlod selskabet. Derpaa sendte han sin ordonants og lod kalde til sig baade Prahl og selskabets vært, der ogsaa var løytnant, og gav dem begge en drøi irettesættelse. Det gik da mest ud over Prahl, som endog truedes med vagtarrest. Uagtet Prahl tog hvast til gjenmæle, blev der dog intet af arresten dengang. Men han var nu en tid „paa det sorte bræt“, indtil en heldig udført manøvre ved en feltøvelse igjen skal have bragt tingene i orden. — Saa blev det galt mellem ham og general Mansbach. — Prahl havde den-

gang begyndt sin lithografiske virksomhed, hvilket generalen ikke syntes om; „det sømmede sig ikke for en officer at drive et haandverk.“ Prahls henviste til Danmark og Sverige, hvor lignende foregik og endog opmuntredes og vilde ikke opgive sin lithograferen. Allerede herved blev forholdet noget spændt. — Saa hændte det, at Prahls i et selskab var bleven adskillig beruset. Af en ikke venligsindet dame blev dette meddelt generalen, der kaldte Prahls til sig og foreholdt ham hans „mislige opførsel“ og endog brugte udtrykket „fyldehund.“ Prahls afviste harmfuldt beskyldningen og tilføjede: „Hvem af os to, hr. general, er størst fyldehund, enten De eller jeg? Mindes De, da vi var i selskab hos min farbror, generalkonsul Prahls, at De var saa drukken, at stiftamtmand Hagerup og biskop Neumann maatte lede Dem hen i sofaen, efterat De ved champagnebordet havde drukket formeget? Vilde det da ikke være uforskammet at kalde Dem en fyldehund, fordi De nu og da i selskab har drukket Dem paa en kant?“ — At det efter en saadan scene en tid ikke var det bedste forhold mellem dem, er nok saa forstaaligt. Imidlertid bedrede det sig senere. — Da den yndede brigadechef i 1838 forflyttedes til kommandant paa Fredrikssten, holdt officererne et stort afskedslag for

ham. Ved denne leilighed udbragte generalen ogsaa en skaal for Prahl, „*hvem han havde mis-kjendt*“, og bad om, at det maatte være glemmt. Han reiste sig med det fulde glas og kom hen til Prahl. Efter at glassene var tømt, kyssede generalen ham paa kindet. — Smager end denne forsoning kanske noget af vin, maa der dog bag den ligge en virkelig erkjendelse hos generalen af, at Prahl var bleven uretfærdig bedømt. —

En løytnants gage var ikke saa rundelig — Prahl havde ogsaa sin moder at forsørge —, og stillingen gav ikke megen beskjæftigelse for en virkelysten mand. Det var derfor naturligt, at han kort efter sin ansættelse her begyndte at se sig om efter et arbeidsfelt ved siden. — Den tids gammeldagsfornemme seen ned paa haandverket hævede han sig over, og efter at han først en tid havde havt en liden handel med lithografier, aabnede han da en seivstændig lithografisk anstalt, den første og — i en del aar — eneste af den slags i Bergen.

IV.

Blandt de fire boghandlere, som da fandtes her, nemlig D. F. Beyer, Thorstein Hallager, Arne Wichne og Grønnings enke, handlede især

den sidste ogsaa med musikaler, portræter og „kobberstykker“, alt indført fra udlandet. De portræter, som solgtes, var fornemlig billeder af nogle af udlandets mere eller mindre bekjendte historiske personligheder, en sjelden gang ogsaa portræt af en fremtrædende norsk mand, en biskop f. eks., vistnok tegnet og reproducet i Danmark. Kobberstykkerne gjengav scener af Napoleons kampe og lignende — og fremmede landskaber. — I sin lille fortælling *Luren* (1819) sukker Maurits Hansen: „Hvorfor skal vi dog evig beundre hine Helvetiens prospekter? hvorfor aldrig pryde vore vægge med fædrelandske udsigter?“ — Dette havde nu dengang blandt andet sin gode grund deri, at der endnu ingen hjemlige anstalter gaves, hvorfra billederne kunde udgaa. Men tiden var da snart inde, da der skulde gjøres en svag begyndelse gennem *stentryk*.

Stentryk eller lithografi var dengang en ny kunst, opfundet i aarene 1796—98 af tyskeren *Senefelder*. — Uagtet den første beskrivelse af opfindelsen: „*Stentrykkerkunstens hemmelighed*“, ikke udkom før i 1810, var dog hemmeligheden sivet ud tidligere, og der var da allerede oprettet flere stentrykkerier rundt om i Europa,

og siden gik det rivende hurtig. — Norge kom i dette — som i saa meget — først en tid bagefter. Omkring 1820 tilstod *Selskabet til Norges Vel* en kaptein Danchell et laan af 300 spd. (1200 kr.) til en reise i udlandet for at gjøre sig bekjendt med de derværende lithografiske anstalter, „idet man haabede ved ham at se det ved forskjellige literære foretagender følelige savn af en saadan afhjulpet.“ Af denne mands virksomhed blev der dog ikke noget. — Imidlertid havde i Kristiania v. d. Fehr & søn oprettet et lidet sten-trykkeri, som i 1823 støttedes af *Selskabet til Norges Vel* med et laan af 300 spd. til „anskaffelse af en større og bekvemmere presse“, og med selskabets understøttelse og efter dets foranledning udgaves der fra denne anstalt otte plader forskrifter for almueskolerne. — Dette var, saavidt vides, den første stenpresse i landet. I 1824 fik nok ogsaa boghandler Winther i Kristiania en liden saadan, hvorfra der udgik især musikulier og karter, men ogsaa undertiden billeder.

Det første avertissement fra Prahls ser vi i 1825, da han blandt andet bekjendtgjør, at man hos ham kan kjøbe: *Roosens kart over Norge*, „det første norske originale arbeide,“ som han

kalder det (trykt i Kristiania 1824) — og *Fjeld-
eventyrets sange*. I en senere bekendtgjørelse
heder det: „I disse dage er undertegnede
bleven forsynet med flere smukke arbeider fra
den *norske stenpresse*, saasom: portræter af kongen,
kronprinsen, Thorvaldsen, Ypsilanti, St. Cecilia,
Napoleons grav — en allegorisk fremstilling af
Vernet, kopieret i sten af Deshington, — musi-
kalier etc.“ — Hvilken denne „norske sten-
presse“ er, hører vi ikke; rimeligvis er det v. d.
Fehrs eller maaske Winthers i Kristiania. At
det ikke er *hans egen*, som man muligens kunde
tro, fordi bergenseren Deshington nævnes, og
han en tid senere arbeidede for Prahl, fremgaar
vel af bekendtgjørelsens udtryk; desuden synes
det af andet tydeligt, at Prahls stentrykkeri
ikke oprettedes før i 1827.

I 1826 hører vi intet til Prahl. — Rimelig-
vis var det i dette aar eller første halvdel af det
næste, at han foretog sin første Hamburgsreise
for at sætte sig ind i stentrykning og bringe
med sig hjem de nødvendige lithografiske stene
og nogle andre hjælpemidler. Efter traditionen
skal han ikke have bragt nogen presse fra ud-
landet, men have ladet en tarvelig saadan arbeide
her hjemme, væsentlig ved den bergenske smed
Smith i Veiten.

I august 1827 kommer den første bekendtgjørelse om hans lithografiske trykkeri og lyder saa:

Steenryk.

Kort Net, til Brug i Skoler, bestaaende af 21 Blade til et fuldstændigt Atlas, Steenryk af Under tegnede har forlndt Pressen, og kælges for 60 ß. Eigesaa modtages til lithographisk Trykning: Besit og Adresse: Kort, hvortil jeg anbefaler mig.

Prahl, Premierlieutenant.

(1)

Nu kunde da nationale prospekter og norske fremtrædende mænds billeder fremstilles ogsaa i Bergen, — og den første fremtrædende mand, hvis billede leveredes fra Prahls presse, var: mestertyven *Gjest Baardsens*, tegnet af Deshington! — Men allerede samme første aar planlægges et andet og værdigere arbeide. Der indbydes nemlig til subskription paa „*En samling af Norges mest eiendommelige bondedragter, illumineret*“. — Saa lithografisk svagt, som dette begynder-

¹⁾ I den første tid undertegner han avertissementerne med sit eget navn; saa et par aar bruger han firmanavnet M. C. Prahl — kanske af hensyn til den forargelse, hans „haandverk“ vakte hos hans overordnede, skjønt et saadant hensyn ikke var rigtig ligt ham. Senere vender han tilbage til sit eget navn og undertegner i almindelighed G. C. C. W. Prahl, — undertiden blot „Prahl i Marken“.

arbeide i flere henseender er, bliver det vel dog dette, som af alle Prahls arbeider har mest betydning for hans eftertid, om det end ikke havde det for hans samtid. Det har nemlig bevaret billedet af noget, som nu væsentlig er forsvundet, og som man uden dette billede vilde have faaet usikrere kjendskab til. Det er da ogsaa blevet et væsentligt middel til at bestemme ordningen af de samlinger af gamle bondedragter, der nu oprettes i landet. — Verket udkom i 4 (el. 5) hefter i løbet af et par aar. De tegnere, som her arbejdede for Prah, var maleren I. Calmeyer og to andre, der signerer sig D. og R., rimeligvis Deshington og Reusch. — Især de første hefter er svagt og usikkert lithograferede; de bæres oppe af koloreringen, som paa dem alle er udført med haanden og er sterk og livlig, om ikke altid saa smagfuld. I de senere er der adskillig fremgang baade i tegning og trykning¹).

Af andre lithografier, som udkom i det første aar, kan især merkes: portræt af *professor Dahl* (∅: maleren professor Johan Dahl), „*tegnet paa*

¹) En fuldstændig samling af Prahls „Norges mest eiendommelige bondedragter“ findes i Bergens kunstinstitut.

sten af student Welhaven“, det eneste tilfælde, hvor Welhavens navn er fundet i forbindelse med Prahl's stentrykkeri.

I de følgende 13 aar, som danner noget et afsnit for sig, udkom der — foruden mange praktiske mindre sager — en række af portræter, prospekter og karter. — Der var da først flere billeder af *kongen, kronprinsen og kronprinsessen*. To portrætter af de sidste, som udførtes i slutningen 1832 og var kopier efter lignende udført i Stockholm, gav anledning til en kritik, som Prahl mødte med følgende avertissement (averterses maatte jo dengang alt): „Naar i en offentlig forsamling fortælles ting som sandhed, saa burde det dog være saa; — ikke destomindre har en hersteds agtet mand tilladt sig at ytre, ved en fordelagtig bedømmelse af mine lithografiske arbejder, at han fandt det høist urigtigt, at jeg udgav andres arbejder for mine; saaledes fortalte han, at portræterne af de k. h. Oscar og Josefine ene var aftryk her, men tegningerne m. m. udført i udlandet. Det er saaledes ei at undres over, at afsætningen af kunstsager maa blive altfor liden, naar saadanne vrang og usande domme forsætlig tilintetgjør en indretning, der trænger til alles opmuntring og skaan-

somme bedømmelse. Da førnævnte portræter blev tegnet paa sten, har flere — saavel af mine civile som militære bekjendte — været øienvidner til de omtalte arbeiders tegning m. m.“.

Der leveredes flere portræter af udenlandske stormænd, især saadanne som netop i øieblikket var i folks munde, saaledes den russiske overgeneral *Diebitsch Sabalkansky*, — general *Lafayette*, — *Napoleon* „som gienganger paa egen grav“, hollandsk general *Chasse*, — biskop *Tegnér* og flere, og der indbydes til subskription paa: „Galleri for portræterne af *hovedmændene i den polske frihedskamp*“, et arbeide, som dog ikke udkom af mangel paa tilstrækkelig tilslutning. — Af billeder af norske mænd udkom: portræt af *stiftamtmand Christie*, — *overlærer Bohr*, — provst *Nils Hertsberg* (efter opfordring af „flere af Kinservigs almuesmænd“), — *Henrik Wergeland* (tegnet af *Losting*) og flere.

Af prospekter var der — foruden Schweizerprospekter — især en rigdom af billeder af *Bergen*, seet baade fra søsiden og fra landsiden, illumineret og uillumineret, i mange forskjellige udgaver. Et af dem — „*Bergen fra søsiden*“, averteres som „kopi, udført af professor *Dahl* efter hans store oljemaleri“; kopien var dog

egentlig udført af senere missionspræst Knudsen, men under Dahls leilighedsvisse tilsyn og korrek- tur. — Af andre norske prospekter udkom „*Augvaldsnæs kirkes rudera*“ (tegnet af Nils Hertsberg), — *Eidsvold*, — *Throndhjem* og flere norske byer; — *Suletind* og flere norske landskaber; — desuden billeder af dampskibene „*Oscar*“ og „*Constitutionen*“, begge med Bergen som baggrund.

Af karter udgav Prahl i denne tid ikke faa, dels *generalkarter over Norge*, dels *kystkarter* og *søkart* over strækningen fra Stavanger til 10 mil nordenfor Bergen, — fremdeles større og mindre *skoleatlas*. Flere af disse arbejder afhjalp vistnok et væsentligt savn; særlig gjælder dette hans „*Norsk skoleatlas, indrettet for vore skoler*“, hvilket i udgaven af 1836 fandt udbredelse over det hele land. Hertil bidrog ikke lidet de offentlige anbefalinger, som atlaset fik af professor Hansteen, Ludvig K. Daae og flere. Hansteen siger: „Efter min formening er disse skolekarter de smukkeste i sin art og størrelse, som her er leverede og kan sættes ved siden af de bedste udenlandske arbejder. — — Jeg kan ikke andet end ønske, at dette med saa stor flid og kunstfærdighed udførte arbeide maa belønnes med den understøttelse, som det høilig fortjener,

nemlig almindelig at anvendes til skoleundervisningen.“ — Den vidtløftigste og grundigste anmeldelse faar atlasen af Daae, der efter at have anstillet en indgaaende sammenligning mellem Prahl's atlas og forskjellige danske og tyske, der anvendtes i skolerne, slutter med at Prahl's ubetinget bør foretrækkes, og „at det var at ønske for studiet af historie og geografi paa skolerne, at dette atlas afløste de ældre karter“, hvortil han knytter en indtrængende anmodning til lærerne om at virke for at saa kunde ske. — Prahl havde da ogsaa kort efter den tilfredsstillelse, at der ved en kongelig resolution bevilgedes 300 spd. (1200 kr.) af oplysningsvæsenets fond til indkjøb af hans atlas, — hvilken forsyning skulde uddeles gratis til trængende distrikter.

Fra hans stentrykkeri kom der ogsaa i denne tid adskillig musik, mere og mindre original, fornemlig af indflyttede udlændinger som: Schediwy, Panny, Petoletti — og flere, og disse musikstykker forsynedes ofte med større titelbilleder. Af denne musik var rent et utal *valse*, hvoraf især kan fremhæves: „Kronprinsens favorit-vals for piano“. — Joseph Panny producerede ogsaa: „Musikalsk nyttaarsgave“, „Erindring til de bergenske damer“ og „Vikingebalk“

med norsk og svensk tekst, for kor af mandstemmer og piano“. — Af mere national musik han merkes: „Norsk national-ouverture“ med kor, for piano, af Chr. Blom, efter melodien af den kronede nationalsang.

Nogen stor indflydelse paa udviklingen af det bergenske musikliv havde vel neppe *disse* arbejder, som ved hjælp af Prahl's trykkeri og paa hans forlag nu fik anledning til at fremkomme her; men uden betydning var de nu heller ikke. — Af større betydning kunde maaske blevet det musikalske verk, der paabegyndtes i 1840 af Prahl som udgiver og R. W. Wilmers som redaktør, og som med titelen *Apollo* skulde indeholde „en samling af originale kompositioner, norske fjeldmelodier og et udvalg af udlandets mest yndede musik“. — Af mangel paa tilstrækkelig subskription udkom der imidlertid kun et prøve-nummer, og det uagtet der i Bergens Stiftstidende var en begeistret lovtale over Rudolph Wilmers, „den unge geniale kunstner“, og næsten jubel over, at han i forening med Prahl vilde udgive et musikalsk tidsskrift.

Af andre sager, som i løbet af de første 13 aar forlod Prahl's presse, skal særlig fremhæves endel. — I 1830 kom „Anvisning til landskabs-

tegning“, 12 blade, ved I. Calmeyer, — og „Fader Vor“. Avertissementet om dette sidste er nok saa eiendommeligt; det heder: „Fader Vor, som en efterligning af den bekjendte Hunrigts (sic) „Vater Unser“, er bleven færdigt fra pressen og sælges for 1 spd. til abonnenterne. Man har søgt at give det al den smagfulde pragt, som emnets høie værd fordrer; alt er udført med skjønnskrift og tyve slags bogstaver med passende sindbilleder, samt Jesus Kristus bedende i Gethsemane, omgivet af skyer og engle, dannede et symetrisk helt. Udgiveren smigrer sig med, at lithografiet er vel udført.“ — Denne skildring er dog nøgtern mod, hvad der i 1825 præsteres i Morgenbladet angaaende den *tyske original*. Med dybsindig theologisk symbolik gives *der* hver bogstavart og hver slyngning og snirkel en høi religiøs betydning. — For nutidens blik tager det hele sig nærmest ud som et lithografisk avertissement med skriftprøver, der ikke formaar ved sine slyngninger og kruseduller at sætte den religiøse følelse i nogensomhelst svingninger.*).

*) Et indrammet eksemplar af Prahls „Fader Vor“ findes hos dr. D. Hohn hersteds.

I 1831 udkom: „*Stentryk af aagerkarl Gregorius's færd med passende underskrift*“, illumineret (tegnet af Losting). Dette indeholdt to satiriske billeder af en dengang meget bekjendt aagerkarl, hvis „færd“ havde vakt stor harme, saa han med nød undgik alvorlig behandling af mængden og ikke gik fri for domstolenes. — Prahl synes at mene, at han dannede et værdigt sidestykke til mestertyven Gjest, for han averterer, at den, der kjøber „Aagerkarl Gregorius“ faar Gjest Baardsens portræt paa kjøbet. Salget af dette satiriske dobbeltbillede var i begyndelsen saa livligt, at folk ventede udenfor paa, at koloreringen skulde blive færdig, og tog dem før farven var tør. — Da i samme aar kolera nærmede sig Bergen, og frygten for den var almindelig, udkom: *Anti-kolera-dans eller universal-middel mod kolerafrygten*, gallopade af Ring“ og „*Saaledes trodser en modig mand kolera, tegning, der viser de forskjellige kolerapræservativer*“. — I dette aar udgav han ogsaa: „*Polske uniformer*“ og „*Kart over Polen og Rusland*“.

Uagtet der i 1832—34 udkom mange arbejder — saaledes flere af de tidligere nævnte portræter og musikalier, desuden illumineret *flagkort* (1 spd.), *bogstavspil* etc. — synes disse

to aar at have været noget trange for den lithografiske anstalt; for Prahl forsøgte i denne tid ogsaa andre industrigrene. Saaledes indlod han sig i 1832 paa *lakering af skind*. Men det lykkedes ikke godt. Lakeringen fik revner, saa skindene blev usalgbare som almindelig vare. Han fik da fat paa en skrædder, der arbejdede dem op til *blanke huer*, og i den form havde de nogenlunde afgang. — I 1834 modtog han bestillinger paa *gummielastikums hatte og kapper*, „aldeles vandtætte“, som de kaldes, — til hvis forarbejdelse han ogsaa ved leilighed anvendte sit stentrykkerpersonale. Men heller ikke denne industri vilde gaa, uagtet han tilslut havde faaet til medhjælper en svensk mand, der skulde forstaa tingen. Svensken forstod den nemlig ikke og brændte op hans gummielastikum. Da Prahl i stor vrede foreholdt ham dette, skal manden have svaret: „Ja, ser herr løjtnanten, — løjtnanten är en projectmakare, och det är äfven jag“!

I 1836 besluttede han at udgive *Norges grundlov* „i tableau“, som han kalder det. Den synes dog ikke at være udkommen før i et af de nærmest følgende aar. Subskriptionsindbydelsen giver ret fuldstændig oplysning om arbejdets udseende og er — som ofte hans ind-

bydelser — ret karakteristisk. Det heder her: „*Norges grundlov* paa ét blad vil udkomme fra min presse, udstyret saaledes, at den formentlig vil finde abonnenter. Der, hvor overskriften med skjønnskrift anbringes, vil man se i baggrunden prospekt af Eidsvold — tilligemed emblemer paa varighed og troskab i forgrunden. Teksten vil blive udført med saa (ligesaa?) smuk typetryk, som Kristianias presser kan give. Paa hver side af teksten vil anbringes 4 portrætter af de merkeligste konstituenten og navne med faksimile. Nedenunder anbringes alle underskrifterne i faksimile. Pris 72 skill. — Naar grundloven er færdig, vil udførelsen blive bedømt af mænd, hvis kunstsands er almindelig erkjendt, og skulde deres dom ei blive fordelagtig, saa behøver de, der har subskriberet, ei at modtage sine eksemplarer.“ — Dette var et arbeide, som ret maa have frydet Wergelands hjerte, og den „grundlov i glas og ramme“, som hang paa hans væg, har vistnok været dette Prahls tableau.¹⁾

I 1838 udgav Prah: „*Halvhundrede fabler*“, det arbeide, der næst hans skoleatlas vel har

¹⁾ Eksemplarer af Prahls „Grundlov“ findes endnu ikke saa sjelden rundtomkring. Hos fru Prah i Alver er et i glas og ramme, — stort patent folio.

faaet størst udbredelse, og som har vundet stærkest sympathi af alle hans arbeider. Det er arrangeret efter et lignende tysk verk af Otto Specter og bestaar af halvhundrede smaa veludførte billeder — med tilhørende fabel i et par smaa vers nedenunder hvert billede. Disse vers er leverede af Maurits Hansen og er nærmest en oversættelse af den tyske udgave, — kun et lidet tillæg: „De fire aarstider“ er Hansens originale digte. — Mange, hvis barndom falder i firtiaarene, vil vistnok mindes denne smukke barnebog, som neppe er overgaaet af nogen senere, og som i hin fattige tid var en ren perle. — Der kom senere et udvalg af disse fabler i halvt format: „Femogtyve fabler“. —

I 1841 eller 42 havde han tænkt at udgive billeder fra vaarsildefiskerierne; men der kom kun et: „*Vaarsildefangst med not og laas i Tellevaag*“ (*Losting*).

V.

De hidtil nævnte lithografiske arbeider udkom — saavidt vides — alle paa Prahls forlag; enkelte af de mange musiknummere danner muligens en undtagelse. — Mange af dem skaf-

fede ham liden vinding, mange voldte betydelige tab. Dette var især tilfældet med „Norske bondedragter“ og i endnu høiere grad med et større verk, som ikke hidtil er nævnt, og som udkom i 30aarene, nemlig hans: „*Norske uniformer for alle vaabenarter*“. Herom siger en af hans tegnere fra den tid¹⁾: Hans militæruniformer, som havde foraarsaget ham betydelige udgifter ved tegning, trykning og papir, ikke at tale om det vidtløftige illuminationsarbeide, blev totalt kasseret i mange hundreder af plancher, da det tráf sig saa uheldig, at da arbeidet netop fuldt færdigt skulde udleveres, var der emaneret bestemmelse om nye uniformer, der i sin helhed var forskjellige fra de uniformer, Prahll havde angivet, og saaledes vilde ingen modtage hans plancher! — Det, som skaffede mere penge ind og „væsentlig holdt officinet oppe“, var de mere haandverksmæssige og kurrante sager, som anbefalingskort, etiketter, handelscirkulærer, vekselblanketter og i det hele blanketter af alle slags. — Undertiden arbeidedes der ogsaa efter bestilling og paa andres forlag, saaledes illustrationer til det antikvariske tidsskrift *Urda*, der begyndte at udgives i 1837 og fortsattes til 1847,

1) Toldkasserer J. C. Walter, Aalesund.

— *Fastings portræt* i Sagens „*Fastingiana*“, — illustrationer til en af *Storm Wangs* romaner og lignende.

Prahl tegnede ikke selv; han var blot *trykker* og tildels kolorator og — den, der gav *ideer* og lagde planerne. — I de første aar var hans tegnere væsentlig: de ovennævnte malere I. Calmeyer og Deshington, fremdeles de dygtige tegnere H. C. Knudsen, der senere blev missionær, J. C. Walter, senere kaptein i armeen, nu toldkasserer i Aalesund, — denne sidste var fornemlig en udmerket karttegner, — endelig maler og kunsthandler J. C. Losting, der udførte mange tegninger for ham baade i begyndelsen og senere. Losting ledsagede ham ogsaa paa enkelte af de mange udenlandsreiser, han foretog i sin lithografiske virksomheds interesse, og fra hvilke reiser han hjembragte flere gode mønstre og forbilleder. Losting fulgte ham ligeledes paa en tur tversigjennem landet for at optage skisser af merkelige punkter og landskaber til lithografisk gjengivelse. — I 1833 kom den da 10—11 aar gamle Henrik Bucher som fast lærling paa hans anstalt og arbejdede hos ham i 11 aar — til 1844 —, udviklende sig til den geniale tegner og lithograf, som man kjender saa godt fra hans

lange virksomhed her i Bergen. Samtidig med ham var der ogsaa en to—tre andre unge lærlinge, af hvem dog ingen blev i tjenesten saalænge som Bucher, og af hvem ingen heller fik den betydning som han, hverken for Prahls eller for Bergens.

Det gik — som man kan tænke sig — ofte muntert til blandt denne flok af unge mennesker, hvor selv de ældste, Knudsen og Walter, ikke var mere end en 18—20 aar gamle. Om livet i trykkeriet fortæller en af dem¹⁾: „Prahls var efter vor nuværende tids forstaaelse en ren tyran; men da han selv var livsfreidig, saa han undertiden gennem fingre med vore spilopper. Vi — jeg tager os to ældste med, som, naar intet andet arbeide forelaa, var baade lærere og arbejdere — maatte alle være ved vort arbeide kl. 6¹/₂ om morgenen, og for at alle skulde være præcis, var Prahls selv som oftest tilstede ved det store bord, der var placeret midt i trykkeriet, som vi kaldte det. Prahls, der forresten ikke selv kunde udføre arbeide af noget slags i denne (tegne-)branche, blev imidlertid snart kjed af sit tvungne selvpaatagne (inspektions-) arbeide og forsvandt derfor næsten hver morgen efter en halv eller

1) J. C. Walter i et brev til Buchers ældste søn.

hel times ophold. Dette var tegnet til — naar vi var sikre paa at have ham paa tilbørlig afstand — at springe op fra vore pladse, skaffe noget spiseligt, saasom smørkringler, blommer, rosiner etc., tilveie og opkvikke os paa bedste maade med at gantes og dunke hinanden, og det endte med, at alle laa paa gulvet i et eneste bøle. Enkelte gange hændte det, at Prahl overraskede os i en saadan situation, og da fik vi to „gamle“ vore skjære skrub for slet ordens overholdelse. — Prahl var en stor ynder af musik og sang, og da de fleste af os unge ikke var det mindre, hændte det engang, da vi havde faaet tag i en melodi, som særlig behagede os, at vi havde lagt pensler og andet arbeide tilside og slog takten til vor melodi, mens Prahl gjennem et vindues-kighul til trykkeriet fra gangen af paahørte og beobagtede os. Til vor store skræk lukkede han da pludselig døren op og siger med sin sædvanlige barskhed: „Det var da f — f — fanden saa vakkert I sang! lad mig høre det en gang til!“ hvilket vel maatte ske; men forskrækkelsen i halsene gav ikke det samme resultat, som da vi troede os vogelfrei. Men efter den tid gik oftere under illuminationsarbeidet sangen for sig med Prahl selv som anfører.“

Som sædvanligt i de dage skulde der ikke meget til, før en skolepog eller læredreng fik smage stokken, og Prahls var heller ikke saa sen med at bruge den. Men vreden var i almindelighed som et tordenvêir, der, naar det havde faaet udlade sig, hurtig trak forbi. Det hændte, naar en synder havde faaet bank, at det straks efter lød: „Nu, gutter, sk — skal vi synge firstemmig!“ og den afbankede stakkell maatte synge med, saa godt han kunde, og hikstede blot nu og da indimellem. — Blandt de unge lærlinge, som arbeidede og øvede sine spilopper hos Prahls, var nok ogsaa en kort tid *Johannes Brun*. Baade Bucher og Walter har udtalt sig noget usikkert herom, rimeligvis fordi det — i tilfælde — netop var straks før Bucher oprettede selvstændigt stentrykkeri, til hvilket Brun gik over. Men vist er det, at Brun forstod udmerket at spille Prahls — især den vrede Prahls, der bandede og stammede. I stykket „Hos kapteinen“ skal Brun i sin udførelse af „kapteinens“ rolle have lagt ind adskilligt af Prahls eiendommelige væsen.

I det første aar af den lithografiske anstalts bestaaen var trykkeriet paa et par forskjellige

steder i byen. Men i slutningen af 1828 købte Prah en eiendom i „Marken“ — hvor nu Wingaards støberi er. — Der var her vaaningshus med havegrund ned mod Lille-Lungegaardsvandet og rummelig gaardsplads med „stor udkjørsel og 3 brønde“. I en sidebygning var trykkeriet indrettet. — Her havde han sine verksteder i omkring 20 aar og sin bolig i 13—14 aar. Hans moder boede hos ham og førte hans husholdning, indtil han i 1834 giftede sig.

Prah var, da han boldt sit bryllup, 36 aar gammel og endnu premierløjtnant. Hans brud var den 24aarige *Henny Pauline Münster* (født 6te marts 1810), datter af den norske konsul i Belfast. — I 1817, da hun altsaa var 7 aar gammel, kom hun til Norge, til sin farbror, presten Münster i Tønsberg, hos hvem hun opfostredes og forblev, til hun havde bryllup. Hendes fosterfar blev senere provst til Vos, og her var det Prah lærte hende at kjende. — De var forlovede i $\frac{3}{4}$ aar, og i denne tid besøgte Prah hende regelmæssig hver uge. Sommer eller vinter, i stille eller storm, i solskin eller regn og sne — det var ham det samme — drog han de 8—9 mil fra Bergen til Vos. Hver lørdag reiste han afsted, om mandagen kom han tilbage; det

gik paa kjærre og paa baad og leilighedsvis paa sine steder tilfods. Undertiden hindrede menis paa fjord og vande, og han maatte gaa lange stykker over fjeldene. —

Det hændte, at føret og veiret var saa slemmt og derfor reisen saa besværlig og langsom, at han ikke fik opholde sig hos sin forlovede mere end et par timer, før han maatte afsted igjen. Men den energiske og haardføre mand lod sig ikke afskrække af dette. — Som ivrig 17de mais-mand ønskede Prahl, at brylluppet skulde staa paa den dag; men det vilde provsten — til hans store og langvarige ærgrelse — slet ikke tillade, da han deri saa en politisk demonstration. — Brylluppet opsattes derfor til 20de mai, da vielsen foregik i Vossevangens gamle kirke (1834).

Det var en nok saa vidtløftig husholdning, den unge kone straks kom til at overtage, da nemlig dengang læredrenge og faste arbeidere i et haandverk altid pleiede at have kosten hos arbeidsherren. Hele stentrykkerpersonalet skulde altsaa gives dagligt underhold; dette var dog vel dengang endnu kun en 5—6 personer. Men der skulde snart blive flere folk, da anlæggene udvidedes og forfleredes, — saa at endog i adskillige aar husholdningen omfattede en 30 mennesker.

VI.

I 1840 begynder som et nyt afsnit af Prahls virksomhed — dels med arbeide i flere udenfor forretningen liggende, sociale gjøremaal, dels med videregaaende planer for hans private forretningsdrift. — Den 17de august 1840 stiftedes i Bergen den første *maadeholdsforening* til modarbeiden af den overdrevne nydelse af brændevin, som i lange tider havde været en uhyggelig foreteelse og været gjenstand for megen beklagelse og debat baade i tale og skrift. Over det hele land vaagnede man i begyndelsen af firtiaarene til et mere kraftigt arbeide for en reform i denne henseende. — Stødet til oprettelsen af den første bergenske maadeholdsforening udgik nærmest fra daværende rektor ved latinskolen Hans Holmboe; men Prahl tog fra første stund ivrig del i arbeidet og blev straks foreningens sekretær. Man gav som medlem ikke afkald paa nydelse af al spirituosa, kun *brændevin* var forbudt, — og man lovede at være i det hele maadeholden og at virke for udbredelse af maadehold omkring sig. Totalafhold laa endnu tiden altfor fjernt. — Allerede tidligere havde Prahl søgt at hæmme

drukkenskab hos de gevorbnne soldater og at vække hos dem sans for tarvelighed og sparsommelighed; ganske særlig skal han have strævet med at reise op de mange fordrukne medlemmer af byens militære musikkorps. —

I 1841 besluttede nogle mænd og kvinder at forsøge oprettelsen af et børneasyl, hvor fattige arbejdere kunde anbringe sine smaa børn om dagen, mens de selv var paa arbeide. — Børnene, som skulde optages, kunde være fra fra 2 til 7 aar gamle og skulde fra tidlig om morgenen til henimod aftenen nyde tilsyn og pleie saavel som to maaltider om dagen, alt for 2 skil. (7 øre) pr. dag. Her var ogsaa Prahl med blandt indbyderne og senere med i bestyrelsen. Asylet kom nemlig istand og havde særdeles god fremgang, ja bestaar den dag idag ved siden af flere lignende. Prahls deltagelse her var kun ét udslag af hans hjælpsomhed ligeoverfor fattige; en, der kjendte ham nøie og forresten havde adskilligt at udsætte paa ham, har sagt, at han gjerne tog klæderne af kroppen for at hjælpe en nødlidende, og i et af de mindekvad, der fremkom ved hans død, prises ogsaa denne hans hjælpsomhed.

Men var han hjælpsom ligeoverfor den virke-

lig trængende, saa var han efter hele sin natur en fiende af dovenskab og uvirksomhed og deraf følgende trang til andres hjælp. Han saa derfor — ligesom mange paa den tid — med uvilje paa de sterkt voksende udgifter til fattigvæsenet, der for en altfor stor del mentes begrundet i trængendes ligegyldighed og mangel paa kraftig tiltag for at hjælpe sig selv. — Udgifterne til fattigvæsenet havde i 1840 naaet til 22.000 spd. (88,000 kr.) aarlig, og der forhandlede i skrift og tale ivrig om, hvad man kunde gjøre for at indskrænke denne sum. Der blev da ogsaa foreslaaet en *tvangsarbejdsanstalt*, og formandskabet besluttede at forsøge oprettelsen af en saadan. — I mai 1840 henvendte det sig derfor til de tre mænd: konsul M. Krohn, bagermester Wallace og kaptein *Prahl* med anmodning om at sammentræde og udarbejde en plan for en slig indretning. De anmodede fulgte opfordringen, og 19de november samme aar indsendtes til formandskabet det udarbejdede forslag, der efter at have undergaaet nogle mindre forandringer — i oktober 1841 approberedes af stiftsdirektionen. — Af de tre, som havde udarbejdet planen, var kun *Prahl* villig til at indtræde i bestyrelsen for den besluttede tvangs-

arbejdsanstalt. Sammen med ham valgtes da fire andre gode mænd; Prahl blev formand. Som saadan stod han i 2 aar, som medlem af bestyrelsen i 6 aar, indtil vaaren 1847.

Men han udvidede i denne tid ogsaa sin private virksomhed. Stentrykkeriet var ham ikke længere nok. Han havde ogsaa nu faaet en konkurrent, der — om han end ikke var meget farlig — dog vel gjorde ham noget afbræk i forretningen. En forhenværende skuespiller Rudolph, som ved besøg i Prahls anstalt havde faaet et slags indsigt i kunsten, havde i 1838 anlagt et eget stentrykkeri, som bestod ialfald en 4—5 aar. — Prahls nye anlæg var et *bogtrykkeri* i forbindelse med stenpressen. De forberedende skridt gjordes i 1840, og i begyndelsen af 1841 aabnedes trykkeriet under ledelse af en bogtrykker P. G. Møller. Dette var det andet bogtrykkeri i byen. Fra 1721 til da havde der kun været ét, nemlig det Dahlske, som det ialfald i den senere tid kaldtes. Det nye „officin var forsynet med nye typer og et smukt udvalg af forsiringer“, heder det, og de første større arbejder, som udgik derfra og fremholdes som prøver, var: „Udvalg af M. C. Hansens romaner og noveller“ (stansede 1843 ved forfatterens død),

desuden flere forlagssager for den driftige Benemann og en roman af Storm Wang: „Sommeren i Kristiania, høsten i Kjøbenhavn og nytaarsaften i Bergen“, hvilken udkom med *lithografiske prospekter* af de tre byer. — Fra 1842 tryktes ogsaa her „Den bergenske maadeholdstidende“, som begyndte med det Aar og vedblev en Tid; — ellers var det mest skolebøger og religiøse bøger, — deriblandt Guldbergs og Kingos salmebøger. Med det sidste kom Prahl noget galt afsted, da en boghandler i Kristiania havde eneret til at trykke Guldbergs salmebog, og saaledes Prahls udgave blev konfiskeret og efter sigende høitidelig opbrændt. — Han var ikke heldig med sine faktorer. Møller var nok i og for sig en dygtig mand, men forstod ikke at lede driften, — som derfor var løs og lidet ordentlig. Under hans eftermand, der var tilbøielig til drik, blev det ikke bedre, og da *han* snart afløstes af en tredie, blev det rent ilde, saasom denne baade var uduelig og uordentlig. Prahl søgte da en Tid at tage den direkte ledelse selv, — men uagtet han førte et „russisk regimente“ med tampen rede for dovne og uordentlige sættere, gik det dog nedover med indretningen. — I forbindelse med trykkeriet havde han ogsaa en boglade; denne

modtog adskillig udvidelse i 1845, men voksede dog aldrig til noget af større betydning. — Da bogtrykkerforretningen gik saa daarlig, var det ikke underligt, at han søgte at skille sig ved den, og dette lykkedes i 1846, da den blev solgt til Frants D. Beyer, som i længere tid havde tænkt paa at oprette en saadan. — Bogtrykkeriet med sine to presser, en af træ med allertarveligste indretning, om hvilken det spøgende blev sagt, at den var fra Gutenbergs tid, og en af ny konstruktion fra 1840, blev betalt med 2000 spd. (8000 kr.), der omtrent var, hvad Prahl havde givet for det.

Men den rastløse mand havde i denne tid endnu flere jern i ilden og det i egentligste forstand. Han oprettede nemlig et *jernstøberi*, det *første* i Bergen. Byens to betydelige jernhandlere, Wallendahl og Rosendahl, solgte kun indførte varer. — Allerede fra april 1843 ser vi ham begynde at købe op gammel jernmalm, og i december averteres, at 3—4 lærlinge kan antages i „jernstøberiet“. Men det synes dog ikke at have leveret støbegods før i begyndelsen af 1845, da det heder: „Jernstøberiet modtager til udførelse enhver bestilling, hvortil man behager at levere modeller eller tegninger, færdig paa 14

dage. Færdige gravplader, komfurer, kabysser, kogeovne, hjul og drev kan daglig tages i øiesyn.“ Kort efter averteres „gryder, bagsteheller, strygebolte etc“. — I førstningen var han alene om støberiet, der gik ret godt. Men den udvidede drift, som snart paafulgte — ligefra forarbeidelse af havebænke „med støbte endestykker“ og regnhatopsatser etc. til alskens stort skibsinventarium — krævede større kapital, end han var i besiddelse af, og han gik da — ialfald for en tid — i kompagniskab med en theologisk kandidat Dahl, der var pengemand.

Saa forbandt han med jernstøberiet et *metalstøberi*, hvori han endog støbte kirkeklokker „til angjeldendes tilfredshed“, — saa en *klipspiger- og hægtefabrik*, endelig et lidet *mekanisk verksted*, der leverede maskiner for rebslagere, kopiermaskiner, papir- og tobakspresser, dreierbænke, vognakslinger etc. etc. — Den meste afsætning af støbte sager havde han vel i Bergen og nærmeste omegn; men der gik ikke saalidet ogsaa til Nordland; naar stevnene var, forsynede Nordlændingerne sig her — foruden med andre varer — ogsaa med mangeslags støbte sager, — ikke mindst gryder til at koge tran i.

Støberiet var opført paa hans eiendom i „Marken“. Beliggenheden her vakte lige fra begyndelsen misnøie hos folk; den høie lue, som slog op af piben over smelteovnen, og gnisterne, som fløi omkring, vakte frygt for ildsfare. Stemningen ligeoverfor denne indretning kommer ogsaa til orde i Stiftstidenden for 1849, hvor metalstøberiet omtales, og man slutter med at ønske kapteinen „*særdeles held, vilde han blot drage udenfor byen med sin støbning.*“ — Prahl havde ogsaa tidlig ønsket at flytte anlægget, men kunde ikke da faa sin eiendom her solgt. Han havde imidlertid, som det synes omkring 1840, kjøbt sig et hus paa Nedre Torvet (20 Rode No. 36), hvortil stenpressen og bogladen flyttedes i 1847. —

— Indtil 1850 var hans støberi det eneste her. Men i det aar anlagdes et *nyt* i „Strømmen“ af Wingaard og Bouilly. Det nedbrændte i 1853, men opbyggedes hurtig igjen. I 1854 var der ogsaa brand i Prahls støberi, hvorved det „nordre hus“ nedbrændte. — Begge støberier trivedes nogenlunde, men betragtede hinanden som slemme konkurrenter, og i 1855 besluttede Wingaard at byde Prahl en rundelig sum for hans anlæg, hvilket bud blev antaget. Salgs-

summen var 8000 spd. (32.000 kr.) for selve støberiet og et stykke grund paa nordsiden¹⁾.

VII.

Saa havde da Prahls igjen for en stund kun sin lithografiske anstalt. Men det havde været en travl tid, mens han havde alle sine „*rier*“, som det er bleven kaldt (stentrykkeri, bogtrykkeri, jernstøberi, metalstøberi). — Forretningerne var ogsaa undertiden paa en eiendommelig maade bleven sammenknyttet. Da saaledes engang den da bekjendte skribentinde *Berte Kanutte Aarflot* bestilte en kakkelovn hos ham, bad han hende som betaling sende et eller andet religiøst skrift, som han kunde trykke og forlægge. Hun skikkede ham da en samling religiøse breve. — Men kunde end leilighedsvis anlæggene støtte hinanden, saa er det dog rimeligt, at de oftere trykkede hinanden, ved at Prahls omtanke og arbeide splittedes, og at dette er en af grundene til, at specielt bogtrykkeriet gik

¹⁾ Uagtet senere udvidelser er brandtaksten for støberiet *for tiden* kun 29.000 kr. — skattetakst 33.000 —, hvilket viser, at betalingssummen i 1853 har været rigelig.

saa uheldig. Vi ser ogsaa, at der i tiden fra 40 til 44 fremkom færre lithografiske arbeider af mere almindelig interesse. Til gjengjeld voksede dog omfanget baade i art og mængde af kurrante sager, saavel som udførelsens finhed. —

Prahl havde nu en god støtte i Bucher, som uagtet han kun var en 18—19 aar, dog i denne tid siges at være „den egentlige bærer af det lithografiske officin“ (Walters ord). I 1844 drog imidlertid Bucher til tyskland for at uddanne sig videre og blev borte omtrent et aar. Han vedblev dog ogsaa i denne tid at arbeide lidt for Prahl, idet han i Dresden efter bestilling udførte et portræt af kong Oskar, hvorunder var anbragt „rigsvaabenet og en folkefest i anledning af flaget“.

Da Bucher kom tilbage, ledsagedes han af en tysk lithograf Giere, som han havde lært at kjende paa sin reise. Denne mand var en dygtig tegner saavel som trykker, især vel øvet i at trykke med farver, en side af kunsten, som havde været ukjendt heroppe indtil da. Nu havde dog ogsaa Bucher sat sig vel ind i dette, ligesom i at bruge *gravstikken*, mens han før kun havde arbeidet med *krayon*. — Det havde op-

rindelig været meningen, at Bucher ved hjemkomsten skulde gaa i kompagniskab med Prahl, og en kort tid arbeidede de ogsaa i fællesskab. Men man blev snart enig om at skilles, og hertil bidrog ikke uvæsentlig Gieres indflydelse, idet han snart maatte finde, at han kunde have en mere betydelig stilling ved at være leder af Prahls anstalt fremfor ved at arbejde under Bucher, der var ham overlegen i kunsten.

I begyndelsen af 1845 oprettede Bucher egen lithografisk anstalt. — Før han forlod sin gamle plads, havde han imidlertid udført randtegningerne til et arbejde, som Prahl i det aar udgav, nemlig: *„Norge, et historisk, geografisk og statistisk erindringsblad, med historiske randtegninger og kart over Norge, samt rigsvaabenet og flaget i farvetryk, passende til 17de mai-gave.“* — Dette er et stort, enkelt blad i patentfolio med „Norge“ i noget overlæssede snirkler som overskrift, scener af oldtidslivet i let henkastede skisser som randtegninger, indenfor disse en historisk — statistisk oversigt, leveret af adjunkt Brømel, i midten et koloreret kart over Norge med rigsvaabenet og to norske flag umiddelbart nedenunder og under dette igjen „Det gjenfødte Norge“, en historisk-poetisk fremstilling ved Maurits

Hansen, gjeldende forholdene efter 1814. Som en særlig eiendommelighed kan merkes, at rigsvaabenet og flagene, der er udført af Giere i sterke farver, ikke er *paatrykt* det store blad — dette frembød endnu for store praktiske vanskeligheder —, men derimod *paaklæbet* senere.¹⁾ — Subskriptionsindbydelsen havde anbefaling af biskop Neumann.

Giere synes for en tid at have bragt en større virksomhed i trykkeriet. Der udkom nemlig samme aar ogsaa portræter af kongen, dronningen, prins Gustav (efter originaltegning af A. Tidemand) og Henrik Wergeland paa sygeleiet, alt lithograferet og udført i tontryk ved *Giere*. Udførelsen er meget fin, men synes at mangle dybere karakteristik. — Især prins Gustavs portræt vandt meget bifald, og „Bergenske Blade“ (1848) siger: „Blandt de flere vellykkede arbejder, som i de senere aar er leverede fra kapt. Prahls stentrykkeri, fortjener dette isærdeleshed at anbefales som saa udmerket vel udført, at det fuldt kan sættes ved siden af de bedste udenlandske lithografier og navnlig bør

¹⁾ Et eksemplar af „Norge“ findes hos Prahls datter fru Bentzon i Bergen.

foretrækkes for det i Stockholm udgivne. Det er kun beklageligt, at den liden anledning, som her paa stedet gives til kunstverkers afsætning — — skal skjænke dette officin saa liden opmuntring.“ — Prahl havde ogsaa i denne tid gjort adskilligt for at føre sit stentrykkeri videre frem; foruden at han holdt en kostbar leder og førstemand for dets arbeider, havde han desuden anskaffet nye tidsmæssige maskiner. —

Giere forsvinder imidlertid snart. Allerede i 1848 er førstemand i anstalten en danske ved navn *Lund*, ogsaa en dygtig lithograf, ved hvis hjælp Prahl nu i endel aar udgav en række norske prospekter: *Gallerne i Sogn*, — *Stalheimskleven*, — *Kvamskleven*, — *Borgunds kirke*, — *Vangs kirke* i Valdres og flere, alle efter tegning af Schierts, — desuden *Gudvangen* og andre, tegnede af Losting. I 1848 udkom ogsaa et vellykket portræt af biskop *Neumann*. — Endnu noget senere udgav Prahl en ny række bondedragter, lithograferede af Duntse; men disse staar igjen lavere i kunstnerisk henseende.

I 1852 var Prahl med i oprettelsen af *Bergens borgerlige begravelsesforening* og blev formand i bestyrelsen. — I samme aar indvalgte han i kunstforeningens bestyrelse og deltog

i deene indtil 1855, da han bad sig fritaget for gjenvalg. — I 1850 var han bleven medlem af haandverkerforeningens bestyrelse og stod som saadant indtil 1858. For denne forening havde han sterkt interesseret sig ligefra dens stiftelse i 1845 og livlig deltaget i dens forhandlinger og virksomhed. — Den havde ogsaa et aars tid — fra høsten 1846 til høsten 1847 — sit lokale i hans eiendom paa torvet. — Det er vel nok saa betegnende for hans retning, at da der var forslag om blandt underholdningsmidlerne paa samlingsaftenerne at indføre kortspil, modsatte han sig dette ivrig; det var ham en for unyttig beskæftigelse. I 1848 fremkom han i foreningen med et forslag, der ikke straks nød fremgang, men senere blev virkeliggjort. Det var forslag om oprettelse af „en bazar for de arbeider, foreningens medlemmer maatte ville have udstillet til salg eller udlodning“. Han mener, at foreningen her vilde have en god anledning til „at vise publikum, at det er noget mere end aftenunderholdning, der har samlet et saa hæderligt antal af medborgere for at virke til en stands opkomst, hvis udførte arbeider alle har brug for“, og ligesom Bergen havde æren af at have stiftet landets første haandverkerforening, burde

nu anledningen gribes til at oprette den første bazar, idet han ikke tvivlede om, at foretagendet ogsaa i økonomisk henseende vilde greie sig. — Fire aar efter, i 1852, virkeliggjordes tanken, og „*Bergens Industrimagazin*“ aabnedes.¹⁾

VIII.

Aarene 1840—1856 er vel det tidsrum af Prahls liv, hvori han er optaget af de fleste og mest forskjelligartede gjøremaal. — Foruden at lede stentrykkeriet, bogtrykkeriet og jernstøberiet med dets tilknyttede indretninger — var han altsaa i kortere eller længere tid med i bestyrelsen af maadeholdsforeningen, børneasylet, tvangsarbeidsanstalten, begravelsesforeningen, kunstforeningen og haandverkerforeningen. At en saa ivrig 17de mai-mand som han i mange aar var medlem af dagens festkomite og en af de virksomste i arbeidet, siger sig selv. —

Det var saaledes et utal af bestyr, der lagde beslag paa den utrættelige mands arbejdskraft.

¹⁾ Bøghs „*Bergens Haandverkerforening*“.

Han havde jo desuden — ved siden af alt dette — sine militære pligter at varetage, — og ogsaa her virkede han med iver. At han under al sin optagethed ikke havde megen tid tilovers til at sysle med den *militære videnskab* og saaledes udvikle sig særlig i den retning, erkjender han selv. Men *det* var nu noget, som heller ikke dengang var saa almindeligt, saa han ikke deri danner nogen sterk undtagelse. Ikke destomindre interesserede han sig meget for sin militære gjerning og viste paa flere maader sin iver. — Paa eksercerpladsen var han en nidkjær og drivende officer, — formeget paadrivende efter nogles mening. Men han var ikke blot streng og paa-passelig paa eksercerpladsen; han viste ogsaa sin interesse for gjerningen og for soldaternes vel ved at søge at virke paa dem udenfor tjenesten, ved at tilskynde dem til orden og sparsommelighed og ædruelighed. Særlig kommer dette tilsyne, da han en tid — mens han endnu var premierløjtnant — under en vakance havde kommandoen over 1ste gevorbne kompagni. Da han nemlig i 1837 — efter 1½ aars kommando — afleverede kompagniet, kunde han ogsaa overlevere den nye kompagnichef 70 sparebanksbøger, tilhørende mandskaberne, som ved hans

paavirkning var bevæget til saaledes at spare sammen af sin lille løn. — Han søgte ogsaa at trække til armeen unge dygtige mennesker, der stod ham nær i hans øvrige virksomhed. Af de unge mænd, der arbejdede i hans stentrykkeri, bevægede han ikke mindre end 8 til samtidig at tage militær tjeneste. Saaledes blev tre sergenter, 4 fanejunkere (deriblandt Bucher) og én officer (Walter).

At en saa rastløs, heftig og paagaaende mand, som han var, — og med saa skarpe kanter — maatte under sine mangfoldige gjøremaal støde an til mange sider, er jo ikke underligt. Men ikke i nogen af hans mange virksomheder hændte det kanske saa ofte og sterkt som i hans militære virksomhed. — I 1854 indtraf et saadant sammenstød med hans overordnede, som var særlig voldsomt og i høj grad tildrog sig den almindelige opmærksomhed, ligesom det trak efter sig — foruden krigsret mod Prahls — ogsaa en langvarig, endog retslig, strid mellem to, der ikke oprindelig var de sammenstødende parter. Denne sag skal der her dvæles lidt nærmere ved:

I 1854 blev posten som chef ved 1ste gevorbne kompagni ledig, og Prahls ønskede om muligt at faa den. — Han havde da været

kaptein i 17 aar — fra 1837 — og var 56 aar gammel, men endnu var ikke hans gage mere end 452 spd. (1808 kr.) alt i alt, heri iberegnet 20 spd. (80 kr.), som chefsgaarden gav af sig. Det var ikke meget for en familie med 8 uforsørgede børn. — Nu var den gevorbne kompagnichefspost betydelig høiere aflagt, og det var derfor rimeligt, at han vilde søge den og — som ældste kaptein i brigaden — mente at have berettiget udsigt til at faa den. — Han henvendte sig da først til sin brigadechef, generalmajor Holck, med spørgsmaal om, hvorvidt han kunde have haab om at blive af ham *indstillet*. Hertil svarede generalen, at det kunde han ikke, da kaptein Fasting, der havde høiskoleeksamen, vilde blive foretrukket. Prahl mente nu, at høiskoleeksamen ikke havde saa stor betydning, hvor det gjaldt en gevorben kapteinspost. — Det synes ogsaa, som om generalen ved samme leilighed har ladet falde en antydning om, at det undertiden skortede kapteinen noget paa den ønskelige sindighed og konduite; at han derimod paa eksercerpladsen viste iver og dygtighed, erkjendtes.

Uagtet Prahl saaledes ikke havde faaet haab om at blive indstillet af brigadechefen, indgav

han dog ansøgning, ledsaget af en meget gunstig attest fra sin tidligere korpschef, oberstløjtnant Meidel. I ansøgningen anfører han blandt andet: „Ved at henvende mig til min brigadechef om hans uforbeholdne erklæring om min tjenstedygtighed i anledning af mit ønske om ansættelse til gevorben kompagnichef, saa indrømmedes mig, at han i de mange aar, jeg har staaet i tjensteforhold til ham, aldrig har havt en eneste gang aarsag til misnøie over udførelsen af hvilken-somhelst mig paahvilende tjenstepligt; — ytrede endog, at han ansaa mig som en af brigadens dygtigste kompagnichefer.“ — Selv om disse ord kanske giver et sterkere indtryk af ros, end der virkelig har ligget i generalens udtalelser, følger dog ikke deraf, at Prahl ikke har anført dem i god tro. Da ansøgningen skulde passere generalen, var det jo lidet rimeligt, paa samme tid som det var uærligt, at han i den vilde anføre noget, som han ikke *selv troede* generalen havde sagt. Denne kunde jo blot have tilbagesendt ham papiret med erklæring om, at han ikke kunde vedkjende sig udtalelsen i den form, hvori den var anført i ansøgningen. Dette blev imidlertid ikke gjort, og heri ligger vel det feilgreb fra Holcks side — naar han mente citatet ikke

var rigtigt —, som voldte den senere ubehagelighed. — Da Prahls nogle dage efter indfandt sig hos ham for at melde sin afreise til østlandet og muligens Sverige — hvortil han havde faaet permission — blev der blandt andet ogsaa talt lidt om ansøgningen, og generalen lod falde nogle ord om, at Prahls rulleførsel ikke altid havde været ganske fri for mangler. Dette foranledigede, at Prahls straks skaffede sig og indsendte attester fra krigskommissær Sparre og overkrigskommissær Walter, som begge udtaler sig gunstig om hans rulleførsel.

Prahls reiste derpaa sin tur til Kristiania og senere til Stockholm, hvor han havde foretræde hos kong Oscar og personlig anholdt om at maatte faa den ansøgte post. Kongen svarede, at han intet kunde afgjøre, før han havde seet statsraadets indstilling. — Baade i Stockholm og i Kristiania talte Prahls ogsaa med flere af statsraaderne. — General Holck havde imidlertid sendt sin indstilling og foreslaaet Fasting og desuden angaaende Prahls ansøgning tilføiet, at den deri som generalens udtalelse citerede ros over ham kunde han ikke vedkjende sig i den form, — det maatte grunde sig paa „*en misforstaaelse*“. Dette blev meddelt Prahls, der for flere af regje-

ingens medlemmer og enkelte andre sterkt protesterede mod, at det var nogen misforstaaelse. — Holck afæskedes nu fornyet erklæring, der efter hans egen udtalelse faldt haardere end før. — Da sagen var fore til afgjørelse inde i statsraadet, tog ogsaa kirkeministeren, Riddervold, ordet og fremholdt, at Prahls havde udgivet skoleforskrifter, „der var stødende mod religionen og derfor var bleven konfiskerede ved Bergens almueskoler“. Dette var nu en feiltagelse, da de paaklagede forskrifter, hvori der blandt andet stod: „Jo nærmere kirken des fjernere fra Gud“, var *danske* og ikke af Prahls fabrik, — hvilket senere blev oplyst. — Efter som sagen nu stod ved general Holcks fornyede erklæring gik regjeringens indstilling Prahls imod, og han fik ikke posten.

Da han kom tilbage til Bergen, henvendte han sig til Holck med anmodning om, at han maatte faa en afskrift af de erklæringer, generalen havde medsendt hans ansøgning og paa regjeringens opfordring eftersendt. Paa denne anmodning fik han afslag. Holck havde imidlertid hørt et rygte om, at Prahls i Kristiania skulde have udladt sig meget heftigt mod ham og talt ilde om ham, og i sin svarskrivelse af

13de novbr. bruger han følgende udtryk: „Jeg finder mig desuden fortiden saameget mindre beføiet til at meddele Dem saadan afskrift, som jeg — paa grund af et mig for øre kommet rygte — indtil videre maa nære mistillid til Deres karakter“ — og længere nede: „Naar jeg — — bliver overtydet om, at jeg i hr. kapteinen har med en ærens mand at gjøre, da skal jeg tage under nærmere overveielse, hvorvidt jeg bør efterkomme Deres anmodning.“ — Nogle dage efter indfandt justitiarius Falck sig hos generalen paa Prahls vegne for at søge at mægle i denne strid og formaa generalen til at tilbagekalde sine fornærmelige ord, uden at det dog førte til noget afgjørende resultat. — Paa Holcks skrivelse (af 13de nov.) svarer da Prahl i et længere brev af 2den decbr., hvori han benægter at have fremført usande eller ærekrænkende ytringer om generalen, men kun en *bestemt protest* mod, at det af ham i sin ansøgning anførte citat af Holcks ord var falsk, ligesom han — for at der kunde anstilles undersøgelser i den retning — opgiver de steder, hvor han havde været i Kristiania og Stockholm, og de personer, til hvem han havde udtalt sig der om sagen. Desuden tilføier han mod slutningen: „Det er en

nødvendig følge af vore borgerlige og militære love, at jeg ikke kan lade hr. generalens ytringer i Deres skrivelse af førnævnte dato om, „at De indtil videre nærer mistillid til min karakter“, og om, „hvorvidt De har med en ærens mand at gjøre“, upaatalte. Disse fornærmelige og ubeføiede ytringer maa jeg forlange i behørig form tilbagekaldte, — i modsat fald maa jeg fordre al den fyldestgjørelse, som de borgerlige eller militære love kan skjænke mig.“ — Herpaa svarede generalen kun: „Nærværende skrivelse finder jeg at være af den beskaffenhed, at den bør remitteres hr. kapt. Prahl, hvilket herved sker“ (6te decbr.).

Under 10de decbr. indsendte derpaa Prahl gjennem korpset en anmodning til brigaden om, at der maatte blive optaget forhør for at faa hans forhold oplyst og nedsat en krigsret for at paakjende sagen, at han kunde faa generalens krænkende ytringer mortificerede. — Denne anmodning og klage med bilag indsendtes derpaa af brigaden til armekommandoen, som efter at have faaet general-auditoriatets erklæring om sagen, under 25de januar 1855 besluttede, at Prahl skulde for krigsret tiltales for „formentlig udvist respektstridigt forhold og for mod hans

brigadechef fremført formentlig ubeføiet klage.“ Ved samme leilighed vilde Prahls faa anledning til at faa „ved dom afgjort, hvorvidt de af general Holck brugte, hans karakter og ære angribende ytringer var beføiede eller ikke.“

En krigsret blev da sat, og den 26de februar 1855 havde den sit første møde. Det blev en langvarig sag: først den 22de december 1856 faldt dommen. — Under disse langvarige for-handlinger kom man leilighedsvis adskillig udenfor den egentlige sag, da Prahls betingelser for den ansøgte post og hans militære og personlige egenskaber i flere retninger kom under behandling. Generalen erkjendte, at han besad „iver og dygtighed paa eksercerpladsen“. Hvad han især fandt, at han manglede, var den rette „sindighed og konduite“. Det blev da i flere forhør om hans paastaaede mangel i denne henseende det kom til at dreie sig. — Men om det end kunde synes rimeligt, at en saa heftig mand som Prahls ikke saa sjelden maatte vise, at det skortede ham paa disse egenskaber, blev der dog under forhøret fremført merkelig lidet til bevis paa, at han havde vist denne mangel i tjenesten, saalidet, at generalen endog henviste til, hvad der skulde være en almindelig dom om

hans forhold i det private — og offentlig udtalte (i Bergens Stiftsavis): „Saavidt jeg kan erindre, har jeg ingensinde ytret mig, som om det just skulde være i tjenesten, at Prahl har vist mangel paa sindighed og konduite.“ — Under forhøret afgav et par høiere officerer, der havde været hans overordnede, det vidnesbyrd, at de ikke havde erfaret, at Prahl havde lagt for dagen denne mangel. — Modparten fremholdt især en rekrutskole paa Vos i 1846, for hvilken Prahl havde været forstander, og hvor han skulde have forløbet sig i heftighed. Men beviset var lidet sterkt. Den premierløjtnant, der havde gjort tjeneste ved nævnte rekrutskole, vidnede vistnok endel til ugunst og talte om udbredt misnøie blandt befall og menige med kapteinens behandling af dem. Men dels viste det sig, at han gjorde sig skyldig i rene feiltagelser, hvad fakta angik, dels vidnede de for retten fremstillede underofficerer, som dengang havde været med, og et par af det aars rekrutter — imod premierløjtnanten. De vidste intet om „mishandlingen“, tvertimod havde de baade selv været tilfredse og hørt udtale megen tilfredshed af andre, og samlingen havde udmerket sig ved orden og ædruelighed. Af „hug og slag“, som skulde være tildelt, be-

vistes kun ét tilfælde, som Prahl straks erkjendte, nemlig: endel bank, der paa stedet var givet en tambur for forsømmelighed. Udenfor retten — i Bergensposten — anførtes ogsaa, at en rekrut var bleven banket, og det forholdt sig nok saa, da Prahl i sit svar i avisen ialfald indirekte synes at erkjende det, og det desuden støttes ved en anekdot fra Vos, der knytter sig hertil¹⁾. —

Oberstløjtnant Meidel, for hvem rekrutskolen 1846 havde afmønstret, udtalte sig i sit vid-

1) Det heder, at da Prahl engang paa en distriktsreise kom kjørende over Vos, traf han siddende ved veikanten en mand, der engang havde ekserceret under ham. Det var en da forfalden, skrøbelig person. Manden sagde: „Goddag, du Prahl!“ — Kapteinen hilste igjen og holdt hesten an. Manden begyndte da at mase om, at Prahl havde banket ham, da han eksercerede, havde „slaaet helsen af ham“, var skyld i, at han var blevet et skrøbeligt menneske og lignende og sluttede med: „Nu skal du la' mig kjøre med dig til Vangen, du.“ — „Ja vel“, sagde Prahl og sprang af kariolen, „du skal faa kjøre, sid op!“ — Manden maatte nu op i sædet, mens kapteinen stod bagpaa, og slig kom de kjørende til Vossevangen. — Efter en anden form af anekdoten, skal Prahl have kjørt i slæde og manden faaet sidde i „dumpen“, — hvilket jo er mindre dramatisk.

nesbyrd meget rosende om den, og han havde ingen klage modtaget fra nogen.

En anden oberstløjtnant, der ogsaa var en af vidnerne, mente, at kapteinen ved enkelte leiligheder havde vist mangel paa konduite i tjenesten, men kunde dog ikke fremføre mere end ét træk, der vistnok var meget betegnende for Prahls, men ikke meget støttede klagemaalet, og ianledning hvilket Prahls gjorde en modbemærkning, der vakte adskillig munterhed i retten. Oberstløjtnanten anførte nemlig, at Prahls under en eksercitie paa „Engen“ i Bergen engang „i heftighed over, at alt ikke gik efter ønske, lod hele kompagniet i springmarsch gaa eksercerpladsen rundt — saaledes, at mandskaberne derved blev overanstrengt.“ — Hertil svarede Prahls med det spørgsmaal, om hr. oberstløjtnanten havde lagt merke til, hvor han (Prahls) dengang befandt sig, — at han nemlig den hele tid var i *spidsen* for kompagniet, og *han* var da 54 aar gammel, mens den ældste mand i rækkerne ikke var over 27. —

Skjønt en stor del af retsforhandlingerne kom til at angaa det ovenanførte, om Prahls egenskaber i almindelighed og betingelser for den ansøgte stilling, — hvilke spørgsmaal meget

uegentlig kunde siges at ligge indenfor aktionen — kom forhandlingerne naturligvis væsentlig til at angaa, hvad der var sagens hovedpunkter, nemlig: 1) det formentlige respektstridende forhold mod generalen, 2) formentlig ubeføiet klage mod samme og 3) hvorvidt generalens ytringer, der angreb Prahls karakter og ære, var beføiede eller ikke.

Dommen der — som sagt — faldt den 22de december 1856, næsten to aar efter, at sagen var reist, blev med præmisses i korthed følgende: Saasom det ikke var bevist — uagtet optagne tingsvidner —, at Prahls udtalelser om generalen var saadanne, at de paa nogen maade gav generalen beføielse til at bruge de ærekrænkende ytringer, blev disse *mortificerede*, saa at de ikke skulde komme Prahl „til skade paa gode navn og rygte;“ — da følgelig Prahl havde haft gyldig grund til i denne anledning at indgive klage over generalen, blev han *frifundet for tiltalen for ubeføiet klage*, hvorimod han, fordi hans *protest* mod generalens erklæring ikke var fremført paa den rette maade og hans udtryk i skrivelserne til generalen fandtes utilbørlige, erklæredes skyldig i *respektstridigt forhold mod brigadechefen* og derfor dømtes til 4 — fire — ugers fæstningsarrest. — Denne arrest udholdtes paa Bergenhus fæstning.

Mens retssagen havde staaet paa, var der begyndt en lang og bitter avisfeide mellem general Holck og justitiarius Falck. — Anledningen til denne var en anonym artikkel i Bergensposten, hvori klages over, at sagen mod Prahls blev trukket saa i langdrag, hvilket antydes som gjort med hensigt, og skylden lægges paa generalen. Hertil svarer Holck og fralægger sig al skyld. — Saa kommer Falck, der fra først af havde antaget sig Prahls sag, med et angreb paa Holck, hvortil denne svarer. Saa har man gennem mange nummere en lang redegjørelse fra Falck for den hele sags gang — med vidtløftig dokumentation. Atter svar fra Holck og hans søn. — Under denne pennefeide var der faldet mange bitre ord og deriblandt ytringer, som af Falck ansaaes for injurierende, hvorfor han anlagde sag mod generalen, en sag, der kom til at hænge for retten i 18 aar, lige til aaret 1874, fire aar efter generalens død. Ved høiesterets dom af 24de juni det aar stadfæstedes overrettens dom, hvorved *begge* parter var bleven mulkteret for gjensidige injurier. Denne sags enkeltheder ligger dog udenfor rammen af denne fremstilling.

I den tid Prahls sad i arrest paa Bergenhus,

vedblev han derfra at lede sin lithografiske anstalt og var fuldt optaget med at korrigere karter og andre arbejder, der stadig bragtes ham fra trykkeriet. Han modtog ogsaa jævnlig besøg af slægt og bekjendte, af disse sidste saa hyppig, at det nærmest maatte opfattes som en demonstration mod generalen.

IX.

Da Prahl i 1855 havde solgt sit støberi i Marken, begyndte han snart at tænke paa oprettelsen af et nyt i Laxevaag ved Bergen. Mod slutningen af aaret fik han i dette øiemed dannet et interessentskab, der købte et ikke ubetydeligt grundstykke derude, og samme aar i december aabnedes virksomheden ved „Laxe-vaag verk“, som det kaldtes, og som omfattede et jernstøberi og et høvleri. — Foretagendet lykkedes imidlertid ikke godt. I 1859 solgtes anlægget ved konkursauktion; det købtes af et nyt interessentskab, hvori dog flere af de gamle aktiehavere, deriblandt Prahl. Verket udvidedes nu med et mekanisk verksted. Men fremdeles gik det kleint; det gav kun tab, efter Prahls mening

fordi der mod hans vilje og stemme var sat til bestyrer en mand, der ikke var fagmand og lidet forstod at lede bedriften. Prahls gjorde flere forslag til udvidelser og forbedringer, hvilke imidlertid forkastedes af den samlede bestyrelse; saaledes foreslog han anlæg af tørdok og bygning af arbejderboliger, — noget, som blev udført straks efter, at verket var solgt til nye mænd —, og saaledes vel har været nødvendigt og betimeligt. — Om end Prahls var medeier af verket ligetil omkring 1875, var han i den senere tid dog mere udenfor dets virksomhed. Han havde skaffet sig anledning til at følge andre interesser, som i høi grad optog ham.

Prahls havde megen sans for naturen. Dette havde vist sig lige fra hans ungdom; man har endnu en „begeistret“ Telemarksbeskrivelse i manuskript, som er ligefra den tid, han som ung opholdt sig paa sin bedstemoders gaard Sundbo. — I de aar, han hoede her, efter at han ved armereduktionen i 1817 var sat paa vartpenge, havde han drevet ivrig paa jorddyrking. — Senere, da han som kaptein fik chefsgaard — Lillegraven i Hardanger — havde han, i de tider han opholdt sig der, arbeidet kraftig paa jorden, især med havestel og plantning af træer,

saavel frugttrær som trær til forskjønnelse. — Han havde ogsaa søgt at vække sans for dette omkring sig. Paa sine distriktsreiser førte han ofte frøsorter med sig til uddeling blandt bønderne, ligesom han villig sendte dem smaatrær til udplantning, dels mod en liden erstatning for udlæg, dels og oftest som gave. — Men hans lithografiske anstalt og andre gjøremaal i Bergen hindrede ham dog fra at kaste sig sterkere ind i jorddyrkningsarbeidet. Til sine tider maatte han indskrænke sig til at sysle med havestel og træplantning i eller ved byen. Saaledes skal han i begyndelsen af 50aarene have plantet trær paa fløifjeldet.

I 1859 blev dette anderledes. I mai det aar købte han nemlig — for 700 spd. (kr. 2800.) — en part af gaarden Alver i Hammer prestegjæld og flyttede aar 1864 derhen med sin familie. Den gaardpart, han havde skaffet sig, var intet samlet stykke, men laa, — som dengang saa hyppig — i spredte teiger mellem andres eien- dom. Dette var naturligvis en tilstand, han ikke kunde finde sig i, og han forlangte derfor straks udskiftning — til stor misfornøielse i den første tid for de andre eiere af gaarden Alver. Udskiftningen blev imidlertid sat igjennem. — Det var ham herunder om at gjøre at faa saameget

myr og uopdyrket mark som muligt; derved blev naturligvis udstrækningen af hans jord saameget større og altsaa feltet for hans rydningsarbeide ligesaa.

Nu tog han da fat for alvor med at grave grøfter og rydde sten og pløie og gjødsle og saa og plante. — Kl. 4 á 5 om morgenen var han paa benene. Saa brummede han først en stund efter kaffe; men blev den ikke tidsnok færdig, drog han afsted uden den — med store vandstøvler paa ud i myrene for at grave eller ud paa markerne med gjødselkjarren. Kl. 9—10 om formiddagen kom han tilbage og raabte paa grød og melk; det var hans yndlingskost: havregrød og sur melk. Den kunde han spise indtil 3 gange paa dag, morgen, middag og aften. — Og som han havde arbeidet om morgenen arbeidede han senere paa dagen.

De første aar boede familien om sommeren i en tarvelig bondestue, som hørte med til den købte gaardpart og laa oppe paa en bar høide, sammen med den øvrige husklynge. Men straks udskiftningen var bestemt i sine hovedtræk, lagde han grundvolden til en større og bekvemmere bolig paa et vakkert punkt nærmere Alverstrømmen og nabogaarden Tveit. — Langs en stor del af

den nordre grænse plantede han træer — saavel som ved huset og veien og paa enkelte smaa fjeldrabber i nærheden. Terrænet omkring huset var i vid udstrækning betydelig vandsygt; men han blev ikke træt af at lægge hulveiter og var ikke fornøiet, før han kunde gaa i tøfler der, hvor man tidligere maatte bruge vandstøvler. — I 1864 var det nye hus færdigt og blev taget i brug

Hans største jorddyrkningsarbeide var den fuldstændige drænering af „Breimyren“, en stor myr, der ligger adskilt fra den øvrige eiendom, betydelig længere mod syd. Det var et arbeide, som kostede baade mange penge og megen møie; men han opnaaede da ogsaa der at faa meget værdifuldt land. — Da han kjøbte sin gaardpart, kunde den ikke føde hans 2 kjør og hest; der maatte aarlig kjøbes 100 voger hø. Da han havde arbeidet gaarden op, kunde den føde 8 kjør og hest. — Ogsaa her søgte han ivrig at formaa bønderne omkring til at arbeide kraftigere med sin jord, efter bedre plan og med bedre redskaber. Han skal ofte have tilbudt dem at laane *hans* redskaber og *hans* hest ogsaa, naar de blot vilde forsøge, hvordan de nye greier virkede, og derved kunde tilskyndes til et rationellere jordbrug.

Uagtet alt sit jorddyrkningsstræv havde han ikke opgivet sin lithograferen. Han havde flyttet sine maskiner og endel af sine folk med sig til Alver og fortsatte her som før, fornemlig dog med kartarbeider. — I 1858 havde Selskabet til folkeoplysningens fremme forhandlet med ham om udgivelsen af et godtkjøbsatlas, nærmest for almuskolen. Han var villig til at indlade sig herpaa mod at faa selskabets anbefaling. Atlasset, der vilde indeholde 18 karter, skulde koste indbundet 36 skl. (kr. 1.20). — Da imidlertid løjtnant Schwenzen i Kristiania tilbød at udgive et saadant atlas paa lignende vilkaar, og nævnte selskab fandt det saameget lettere at have tilsyn med udgivelsen og korrigeringen der paa stedet, antog det Schwenzens tilbud. — Prahl, som allerede havde gjort adskillige skridt til udførelsen af arbeidet, besluttede da at udgive sit atlas ganske uafhængig og udstedte subscriptionsindbydelse, hvorpaa der før aarets udgang havde tegnet sig henimod 8000 abonnenter fra alle dele af landet. Men der trængtes ogsaa et betydeligt salg, naar arbeidet skulde kunne lønne sig til den overordentlig lave pris. — Atlasset udkom da i 1859, og uagtet den trykkende konkurrence gik foretagendet ret heldig, og et

nyt oplag leveredes igjen i 1874. Ogsaa andre større kartarbeider udførtes; men konkurrancen i det hele var nu blevet saa stor, at afsætningen svigtede for ham, og betydelige samlinger af karter blev liggende og ligger tildels endnu i oplag paa hans gaard.

Prahls kjærlighed til musikken er leilighedsvis omtalt tidligere; hans lærlinges vakre sang kunde bringe ham til at overse, at de svigtede i arbeidet. — Man har enkelte anekdoter om, hvor originalt denne musikkjærlighed undertiden ytrede sig. Det heder saaledes, at naar i eksercitetiden bataljonen marscherede fra byen til Aarstadvolden med militærmusikken i spidsen, og hans kompagni var det sidste i rækken, hændte det, at han kommanderede springmarsch med kompagniet — forbi de øvrige — for at komme i tetter og saaledes faa nyde godt af tonerne. — Engang havde han ved sit kompagni opdaget et mandskab, der spillede særlig godt paa hardangerfele. Han skal da have ladet denne mand tage feler med paa øvelserne og med slig eiendommelig privat kompagnimusik kommet marscherende til byen. — I sit eget hjem havde han god anledning til at faa tilfredsstillet sin trang til musik idet hele familien var musikalsk, og af hans 7

døtre („de syv militære piger“ kaldet) spillede de sex piano, flere af dem med stor dygtighed — han passede ogsaa paa, at de øvede sig —, og flerstemmig sang lød ofte med ham selv som forsanger.

X.

I 1865 feirede Prahl sit 50aars embeds-jubileum paa sin gaard Alver. Et flagsmykket dampskib bragte slegt og venner derud til festen, og de hilstes allerede paa frastand af det store *rene* flag, som kapteinen havde anskaffet for anledningen. Dette flag vakte dog dengang ingen forargelse hos nogen, da det endnu ikke var blevet et strids- og partispørgsmaal. — Dette jubileum blev dog ikke hans sidste. I 1875 kunde han ogsaa feire sit 60aars jubileum, og med rette hed det da i festsangen:

„Men trods ret mangen uveirstund,
staar end han ungdomsfrisk og sund.“

— Ja, endnu i flere aar stod den gamle kaptein ved sin afdeling, kraftig og ungdommelig. Som rimeligt kunde være, ytrede dog alderen sig hinderlig i enkelte henseender; saaledes skal det

have faldt den gamle noget tungt at sætte sig helt ind i de ikke faa forandringer, som tjenestereglementet og især eksercerreglementet undergik i de senere aar, og han var ikke blid paa disse „nyheder“.

I aarene 1871—73 havde Prahls ved eksercitionen kommandoen over bataljonen, da han som ældste kaptein fungerede under bataljonchefens forfald, og det heder, at brigadechefen udtalte sin tilfredshed med øvelserne. Han kom imidlertid aldrig en bataljonchefs stilling nærmere, og hans haab om engang at rykke op til oberstløjtnant blev altid skuffet. — I 1875 var han — som 77aarig — med i den store feltmanøvre i Smaalenene, hvor en 8—9000 mand — norske og svenske tropper — foretog større øvelser, og han deltog med ungdommelig iver. Det fortælles blandt andet fra denne anledning — som et træk af hans haardførhed —, at man en morgen, da teltluften var blevet ham for tung, fandt ham sovende med hovedet udenfor teltdugen, mens regnet lystig slog ham i ansigtet. — Efter manøvren blev han som ældste kaptein i bergenske brigade kommanderet til Kristiania med brigadens 3 faner og 50 mand for der at repræsentere den ved afsløringen af monumentet for Carl Johan.

I 1876 havde Prahll atter nogle sammenstød med en af sine overordnede, og dennegang artede det sig saaledes, at han søgte sin afsked: Under sommerøvelserne paa Ulven blev daværende kaptein Döscher udnævnt til oberstløjtnant. Den dag meddelelsen herom kom til leiren, var der for anledningen særlig festlig middag i officersmessen. Der blev udbragt mange skaaler og blandt dem følgende af Prahll: „Den nyhed, som idag er os bragt, at en af brigadens kapteiner er naadigst udnævnt til oberstløjtnant, er os kjær; jeg vil i den anledning ønske den nye oberstløjtnant held og lykke; dog er det beklageligt, at man har maattet gaa ned i kapteinsrækken til den 15de for at finde en for stillingen dygtig mand; nu har man fundet ham i kaptein Döscher. Jeg gjentager mit ønske om held og lykke for ham i hans nye stilling!“ Skaalen blev tømt af alle, heder det. — Efter middagen sad kapt. Prahll sammen med nogle yngre officerer i sit telt — med punsch og cigarer; ved denne leilighed blev efter kapteinens opfordring sunget nogle sange flerstemmig, — som det synes ikke særlig høit. Bataljonchefen fandt dog baade den ved middagen udbragte skaal og senere sangen i teltet saa respektstridig, at han om aftenen

i flere officerers nærvær skarpt irettesatte Prahls, særlig for hans skaaltale, fordi han deri havde kriticeret høie foresattes indstilling og valg. — Den følgende morgen kaldtes alle kapteiner ind i bataljonchefens telt, hvor irettesættelsen gjentoges med det tillæg: „Kapteinen har at gaa ind i sit telt og inden kl. 12 middag at indkomme med afskedsansøgning.“ Hertil svarede Prahls: „Afskedsansøgning bliver ikke af mig indleveret; befaler hr. oberstløjtnanten fremdeles, at jeg skal gaa ind i mit telt? eller kan jeg gaa paa eksercerpladsens øvelser?“ Dette sidste skede da. — Bataljonchefen synes dog snart at have fundet, at han var gaaet forvidt; thi samme aften indbyder han Prahls til at komme og drikke et glas punsch i hans telt. Prahls svarede hertil, at han ikke fandt sig oplagt til dette paa grund af, hvad der var hændt om morgenen. Den næste dag tidlig gik han dog ind til bataljonchefen for at takke for indbydelsen, og ved denne leilighed blev man enig om, at det passerede skulde være glemt.

En liden brod er vel dog blevet siddende igjen, som bidrog sit til at skjærpe et kort efter paafølgende sammenstød mellem Prahls og hans bataljonchef. — Anledningen til dette var, at

to rulleblade, der skulde været indsendt til bataljonen inden 20de november, først kom oberstløjtnanten ihænde 26de samme maaned og da paa den maade, at brevet leveredes ham paa posthuset af en postfunktionær — uden at være almindelig postbehandlet. Dette blev tilkjendegivet Prahl med paalæg om for fremtiden ikke at sende sine forretningskrivelser „leilighedsvis“ og at lade dem fremkomme i rette tid. — Hertil svarede kapteinen, at brevet var sendt med postskibet og vedlagde erklæring fra dampskibsekspeditøren, at *han* havde været vidne til, at et embedsbrev fra Prahl til Bergens bataljon blev indleveret paa dampskibet den 25de november. — Da oberstløjtnanten efter at have gjort endel forespørgsler paa posthuset fremdeles fastholdt, at brevet var sendt leilighedsvis, indgav Prahl klage til armekommandoen over, at hans embedsmæssig afgivne erklæring ikke blev troet, og den 17de nov. 1877 blev i den anledning krigsforhør afholdt paa Bergenhus. — Resultatet af forhøret blev imidlertid, at kapteinens klage afvistes, — og da der saaledes ikke blev leilighed til at faa domstolens kjendelse i sagen, besluttede han at indgive ansøgning om afsked. Dette skede i november 1878. — Af sin bataljon-

chef og brigadechef saavel som af armekommandoen og departementet, indstilledes han til at erholde afsked med den almindelige aarlige pension af 2400 kroner aarlig og ret til at bære den for hans charge reglementerede uniform, „uagtet“ han ved flere leiligheder havde gjort sig skyldig i „disciplinære forseelser“. — Ved kgl. resolution af 31te dcb. 1878 erholdt han da sin afsked med pension; men da resolutionen *intet* indeholdt som svar paa den almindelige ansøgning om ret til at bære uniform, ansaa armekommandoen denne for afslaaet, hvilket blev brigaden og kapteinen tilkjendegivet. — Det gik den gamle mand meget nær, at han efter at have baaret officersuniform i 63 aar ikke skulde ansees værdig til at bære den i de faa aar, han havde igjen at leve, — og det vakte ogsaa megen forundring og tildels forargelse i vide kredse.

Denne sag gav anledning til temmelig vidtløftige debatter paa stortinget i 1879, da den endelige pension skulde fastsættes. Pensionskomiteens flertal indstillede nemlig, at der skulde bevilges Prahl en pension svarende til hans havde fulde gage: 3520 kroner, „af hensyn til, at der formenes at være ham tilføiet en ufortjent krænkelser derved, at det er blevet ham negtet

at bære, den for hans stilling reglementerede uniform.“ — Mindretallet i komiteen indstillede ham til en pension af 2800 kr., hvilket endnu var en større pension end der tidligere var tildelt nogen kaptein. — Debatten aabnedes af repræsentanten for Søndre Bergenhusamt Wollert Konow, der sterkt støttede flertallets indstilling. I sin tale gav han en udsigt over Prahls liv, virksomhed og karakter, saaledes som han mente denne skulde anskues, og over, hvad der var vederfares ham ved forskjellige leiligheder og senest ved, at det var negtet ham efter afskeden at bære uniform. Det heder i talens løb: „Gamle Prahll tilhører den livskraftige slegt, hvis vuggekik i slutningen af det forrige aarhundrede, og hvis første ungdom falder sammen med begivenhederne i 1814. Eiendommeligt for denne mandsalder er dens tarvelighed og dens arbejdssomhed, dens sterke følelse for frihed og personlig selvstændighed og dens nidkjære trang til at bygge vort land fra nyt og grundlægge Norges hæder og held. Og skulde det hælde, at der fandtes en krudttønde iblandt, saa skjæmmer ikke denne laget, og skulde det ogsaa være tilfældet, at netop den mand, hvis karakteristik jeg giver, er en af disse krudttønder, — saa skjæmmer

det heller ikke manden. Thi hvad der er særmerket for tiden, det mener jeg ogsaa kan siges om manden: Tarvelighed, arbejdsomhed, — udpræget personlig selvstændighedsfølelse, hjertensgod ligefremhed og fremfor alt den livlige aandsaldrig svigtende initiativ er egenskaber, som enhver, der har kjendt kaptein Prahls, har maattet skatte hos ham. Han har været en dygtig militær; det fremgaar af flere erklæringer fra hans tidligere overordnede. — — Fyrig, livlig, var han bestandig tilstede, hvor det gjaldt, og langt oppe i oldingsalderen forbausede han ved den ihærdighed og lethed, hvormed han udstod marschens strabadser. Gamle Prahls var afholdt af sine soldater, ialfald var han det i den tid, jeg var soldat, og han var afholdt, fordi han var en folkelig mand. Uagtet en mand af den gamle skole fortjener han dog den lov, at han holdt af sine soldater, han holdt af dem og han kjendte og forstod den aands, som raadede mellem rækkerne. Hvad der gjorde, at han trak soldaten til sig, var ogsaa den omstændighed, at man vidste, han vilde være med, naar det gjaldt, — at udkommandering for hans vedkommende ikke vilde være signalet til at indgive afskedsansøgning; og den tro føler ikke soldaterne sig forpligtet

til at nære om alle sine overordnede.“ — —
 Efter en længere udvikling især af de forhold, der gav anledning til Prahls afskedsansøgning, slutter Konow sin tale saaledes: „Jeg skal ikke trætte forsamlingen mere med udtalelser i denne retning; men jeg skal blot ytre, at jeg i et og alt slutter mig til komiteens pluralitet, og at jeg af fuld overbevisning stemmer for dens indstilling. Jeg ved, at jeg taler i manges navn, naar jeg retter en indstændig appel til denne forsamling om at gjøre ligedan. Og under enhver omstændighed glæder jeg mig ved, at min henvendelse har faaet sin rette adresse; thi det norske storting har altid vidst at lønne fortjenester og at give opreisning, hvor retfærdighedsfølelsen har været krænket.“

Flere andre talere anbefalede ogsaa sterkt flertallets indstilling, idet de ogsaa skarpt kritiserede, hvad der i den sidste sag var skeet Prah. — For mindretallets indstilling talte Ketil Motzfeldt, idet han mente, at selv den der foreslaaede pension var en anerkjendelse af manden, og han føiede til: „Det er sandelig ikke min mening i mindste maade, ikke med en stavelse, ikke med en tøddel, ikke med en antydning at ville forringe den mands hæder, hvis pension vi her

skal ansætte — ikke i mindste maade.“ — For regjeringens indstilling talte kun Aschehoug i nogle faa ord. — Ved afstemningen voteredes Prahls hans fulde gage 3520 kroner aarlig (med 58 stemmer mod 48).

Denne stortingets beslutning var en trøst og opreisning for den gamle kaptein, og han kunde med ny freidighed fortsætte sit arbejde paa sin gaard, hvis videre dyrkning og forbedring nu var den eneste faste virksomhed, han var optaget af.

Der var ikke nu mange igjen *paa Alver* af den engang store flok i hjemmet. Hans eneste søn var død, og hans døtre for længere tid siden gifte og én død. — Han havde nu af sin familie til daglig kun sin hustru hos sig og sin ældste datter, der var enke. Men hans hus var et gjæstfrit hus og dørene aabne. Især var det et hyppigt mødested for slegten; søndage og festdage saa en talrig skare samlet der af børn og børnebørn, hvis hjem var i den nære by.

Imidlertid skulde det ikke blive saamange aar, han fik glæde sig i sin livsaftens mere rolige og sorgløse liv og virksomhed. Det var dog ikke alderdomssvaghed, som lagde ham paa dødsleiet. — Han arbejdede kraftig og livsfrisk til

det sidste; men den uforsigtighed med sig selv, hvad udsættelse for veirlig og anstrengelser angik, som havde karakteriseret ham fra hans ungdom af, den voldte tilsidst hans dødssygdom. — En kold, vindig martsdag var han, uden yderfrak, med om at reise en stor ny flagstang. Det var et arbeide, som ikke var gjort i en hast, og da det var udført, var han rigtig kold og gennemblæst — og havde paadraget sig en lungebetændelse. Dette var i marts 1883.

I 8 dage varede sygdommen; den sterke natur bød kraftig modstand, men maatte dog tilslut bukke under. Han beholdt sin bevidsthed til det sidste — og sin interesse for, hvad der foregik i nærmere og fjernere kredse. Det var jo da netop en sterkt bevæget tid i politisk henseende, og han maatte holdes a jour med begivenhederne. Men endelig den 29de marts var det forbi. — Da endte dette virksomme liv, som havde været et eneste ustanseligt, rastløst arbeide, fra han blev mand. — Han var ved sin død omtrent 84^{1/2} aar gammel. — Ved Alversunds kirke blev han begravet.

Kaptein Prahls hustru lever endnu, frisk og rørig, skjønt 86 aar gammel. — Ved hans død var hun 73 aar og havde da i 49 aar staaet trofast ved hans side. I de fleste af disse aar havde hun en ikke let gjerning: *et stort hus at styre og som oftest lidet at styre med.* Thi uagtet alt kapteinens rastløse arbeide var udbyttet ikke sjelden ringe, og der var ikke blot de otte børn at skaffe mad og klæder og at opdrage; men gjennem en lang tid af hendes ægteskab ogsaa et utal af arbejdsfolk at skaffe dagligt underhold. — Nu har hun dog længe levet rolig og sorgløst paa gaarden Alver, hvor hendes ældste datter ved sin energiske virksomhed opretholder det gamle hjem og den gamle gjæstfrihed.

Tillæg.

Som en illustration af det Prahlske sten-trykkeri's arbeide fra 30 aarene gjengives paa næste blad i fototypi og i formindsket maalestok ($\frac{1}{3}$) det pagina 33 foran omtalte „Fader Vor“.

Tilleg.

From an illustration of the Pahlavi stone
Khotan's article No. 30 and the following page
to find a copy of the original manuscript
() of page 38 from the original. Khotan's

Tilleg.

From an illustration of the Pahlava stone
Klein's article in 30 of the *Journal* of
the *Journal* of the *Journal* of the
of the *Journal* of the *Journal* of the

FADER VOR

du som er i

HIMLEN

helliget, vorde

DIT RIGEDOM

TILKOMME DIT RIGEDOM SKEE DIN VILLIE

som i Himmelen saa og paa Jorden.

VORT DAGLIGE BRØD GIV OS IDAG

forlad os vor SKULD som vi forlade

VOR SKYLDNERE

bed os ikke

indfri os



udi Fristelse

FRANDET OND

Magten og

A M E N

et Rige
ten i Evighed.

FADER VOR

du som er i

HIMMELN

helliget, vorde

DIT RIG

TILKOMME DIT RIG SKEE DIN VILLIE

som i Himmelen saa og paa Jorden.

VORT DAGLIGE BRØD GIV OS IDAG

forlad os vor SKULD som vi forlade

VOR SKYLDNERE

bed os ikke

FRANFRIS OS



udi Fristelse

FRANDET OND

Magten og

A M E N

et Rige
ten i Evighed.